پښتو لیکنی سمون

پښتو لیکنی سمون

Ketabton.com

محمد اسمعیل یون

ل ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو لیکنی سمون

(د پوهندوی علمي رتبې لپاره)

لیکوال

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	پښتو لیکنی سمون
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
چاپکال:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۳۰)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۳۰)
کمپوزر:	ضیاءالرحمن ضیاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي چاپ سریزه

دا اثر مې له نن څخه یو کال دمخه (۱۳۸٦ل کال) په وروستیو کې بشپړ کړی و، ژوري هئیت زما د ترفیع لپاره ومانه، خو ما هغه وخت ځکه چاپ نه کړ، چې غوښتل مې تر علمي ترفیع وروسته یې یو ځل بیا وګورم او زیاتونې په کې وکړم او هم یې ځینو لیکوالو ملګرو ته د کره والي لپاره وړاندې کړم. د تېرو کلونو په بهیر کې که څه هم له ګڼو بوختیاوو سره مخامخ وم، خو د دې تېر یو یونیم کال په بهیر کې مې خپلو کلتوري کارونو ته تر هرڅه زیاته توجه وکړه. دا اثر مې یو ځل بیا وکوت او ځینو لیکوالو ملګرو ته مې د کتنې او کره کولو لپاره ورکړ، دا دی تر بیا کتنې او سمون وروسته یې د قدرمنو لوستونکو مخې ته ږدم، پوره باور دی چې تر چاپ وروسته به مو قدرمن لوستونکي لا کره والي ته وهڅوي او د وخت په تېرېدو سره به دا بهیر د پښتو لیکدود د لا سمون سبب شي.

د همدې بهیر د لا بري په هیله

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل کال د کب ۲۵مه نېټه

ارګ، د جمهوري ریاست ماڼۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

((پښتو لیکنی سمون))

یوه په زړه پورې هڅه

د یوې ژبې د لیکدود سمون او د هغه د اصلاحي بهیر ارزونه د ژبې په پرمختګ کې کارنده ونډه لري. له نېکه مرغه پښتو لیکدود وخت پر وخت د زیات کره والي پر لوري ګامونه اخلي. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې استاد ښاغلي پوهنمل محمد اسمعیل یون یوې ډېرې ښې او ضروري موضوع ته پام شوی او د خپلې علمي تر فېع (پوهندوی رتبې) لپاره یې داسې یوه موضوع (پښتو لیکنی سمون) ټاکلې، چې ارزښت اوضرورت یې ډېر زیات دی. اوس چې زموږ په هېواد کې رسنۍ ډېرې زیاتې شوي، نو د لیکدود د یو والي او سمون په برخه کې هره نوې علمي هڅه بې له شکه چې ډېره ګټوره تمامېږي. ځکه که چاپي، تصویري او نورې رسنۍ پر خپل وخت له ښه، کره، پوره او معیاري لیکدود څخه کار وا نه خلي، نو ډېرې ژبنۍ ګډوډۍ او تېروتنې را منځته کېدلای شي. اکثره ګډوډي موږ د یوه ښه معیاري لیکدود په مرسته له منځه وړلای شو. پوهنمل محمد اسمعیل یون همدغه ضرورت ته متوجه شوی او داسې یو علمي اثر یې دا دی رامنځته کړی، چې زموږ د لیکدودي ستونزو ډېرو برخو ته ځواب ویلای شي. په دې اثر کې د اختلافي کلمو د سمون تاریخي بهیر هم په ګوته شوی او دنویو اختلافي کلمو د سمې لیکنې معیارونه هم په ګوته شوي دي، د علمي ستونزو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل لپاره د پښتو غږیزې الفبې چارټ هم راوړل شوی او د نورو نومونو د یو والي او سمې لیکنې لپاره هم ښه وړاندیزونه شوي دي. د پښتو د انشایي سمون لپاره یې لیکنښې او پښتو سربلونه او اوستربلونه هم په تفصیل سره بیان کړي دي.

زه په داسې حال کې چې د پښتو لیکني سمون په بهیر کې دا اثر یوه ښه په زړه پورې زیاتونه ګڼم او د (پوهندوی) علمي ترفیع لپاره یې پوره او مناسب ګڼم، دې سره هیله لرم، چې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو څانګه کې د یوه درسي یا مرستندوی درسي کتاب په توګه هم ورڅخه ګټه واخیستل شي. دغه راز له ښاغلي یون څخه هیله کوم، چې د کتاب د ژر چاپ لپاره هم هڅې وکړي او تر چاپ د مخه د لوستونکو د معلوماتو د لا زیاتوالي لپاره نورې بېلګې هم په کې راوړي او نورې هغه اختلافي کلمې هم وپلټي، چې لا اوس هم په لیکنې برخه کې په کې توپیرونه تر سترګو کېږي. زه یو ځل بیا ښاغلي پوهنمل محمداسمعیل یون ته د (پوهندوی) علمي رتبې لپاره د دې اثر د لیکلو له امله تبریکي وایم او له اړوندو مقامونو څخه هیله کوم، چې (د پښتو لیکني سمون) د لیکنې له امله نومورې ته د (پوهندوی) علمي رتبه منظوره کړي.

د پښتو لیکني سمون د پراختیا او د پښتو لیکدود د لا کره والي او بشپړ یو والي په هیله.

په درنښت

پوهنوال محمد صابر خوېشکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

د پښتو لیکنې سمون ضرورت

په دې کې هېڅ شک نه شته، چې لیک تر ژبې ډېر وروسته را منځته شوی، جوړ شوی او په اصطلاح اختراع شوی دی. پوهان په دې نظر دي، چې لیک د بشري ژوند د پرمختګ مهمه وسیله او د بشر ستره لاسته راوړنه ده. ژبپوهانو لیک د ژبې مادي استر او یا هم انځوریز شکل ګڼلی دی. د نړۍ په پوهانو کې خوشالخان هغه ستر عالم دی، چې تر هرچا زیات د لیک ارزښت ته ځیر شوی دی. د خوشالخان په نظر که لیک نه وای د دنیا دا دومره علمونه او کتابونه به نه وو. خوشال په خپل مشهور سیاسي، روزنیز اوټولنیز اثر (دستارنامه) کې: علم د وحشي اسپ په شان بللی او خط یې د قیضې په شان، چې وحشي اسپ پرې رامولای شې، هغه خط درېیم هنر ګڼي، چې کسب او کمال پرې حاصلېږي. خوشال وایي: ((علم او خط سره لازم او ملزوم دي، علم په مثال وحشي دی، خط لکه کمند چې وحشي پرې قید شي، دا هومره کتابونه به نه وو که خط نه وی، په حساب په کتاب په سیاق به څوک پوهېدل که خط نه وی، د جهان کار سره ټول په خط دی، لوی هنر دی، منزلت، مرتبت یې هم ډېر دی، قدر قیمت یې تر حساب تېر دی. که یې دولتمند زده کا زېب و زینت دی، که یې درویش زده کا د درویش دولت دی...)) [1] خوشال

(۱) دستار نامه، خوشال خان ختک، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۵ کال چاپ ، ۱۸ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په ساده مثالونو کې د لیک ارزښت او اړتیا بیان کړي، خو د مانا او محتوا د ژوروالي له مخې یې د لیک ارزښت په ښه ډول څرګند کړی دی. د نړۍ ګڼو ژبپوهانو د لیک بېلابېل تعریفونه کړي، خو کوم قوت چې د خوشال په تعریف کې شته، په نورو تعریفونو کې په دې کچه نه لیدل کېږي. د خوشال د تعریف له مخې د علم زېرمه او پانګه د لیک نتیجه ده. رښتیا هم که چېرې بشر لیک نه وای رامنځته کړی، نو بل پښت او راتلونکو نسلونو ته یې د تجربو او پوهې انتقال ناشونی و. د سړي علم خو د فولکور او ګړنې ادب په شان هم نه دی، چې خوله په خوله او نسل په نسل یو بل ته انتقال شي. د فوکلور د لېږد مهم لامل دا دی چې هلته هنري قوت او تخیل ورسره ملګری وي او له کوم فشار پرته د خوند په زور انتقالېږي، په علم کې که څه هم زیاته ګټه متصوره ده، خو د خوند او لذت کچه په کې ډېره کمه ده. په حقیقت کې د نړۍ د تفکر او تخیل د تجربو یو اوږد زنځیر اوتسلسل (ګړنې ادبیات) هم وروسته د همدې لیک په واسطه د مرګ له حتمي ګواښ څخه ژغورل شوي دي. پیداګوژستان (ښوونپوهان) په دې نظر دي، چې د علم زېرمه د الفاظو په پانګه کې نغښتې ده، یا په بله وینا د الفاظو کثرت د مانا پر ډېروالي دلالت کوي. د انسان په ژبه کې د الفاظو او کلمو د زېرمې او زیاتوالي ظرفیت هغه وخت زیات شو، چې ژبه د لیک په واسطه د زېرمه کېدو او خوندیتوب جوګه شوه. د لیک په واسطه نه یوازې دا چې پخوانۍ پانګه خوندي شوه، بلکې د دې پانګې د زیاتونې او غځونې اسانتیاوې هم برابرې شوې، ژبه د هوا له څپو څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مقید او منسجم انتظام لوښي ته ولوېده او د انسان د اړتیاوو د خړوب لپاره یې د غځونې قابلیت پیدا کړ، خو لیک هم، داسې نه دی، چې پر یوه ورځ رامنځته، پیدا او غني شو، لیک هم د ژوند اوږده کلونه او مزلونه وهلي دي. د نړۍ ګڼ شمېر ژبې د څو بېلابېلو او یا هم د مختلفو لیکدودونو او لیکښو تر پړاوونو تېرې شوې دي.

پښتو لیک یا لیکدود د (میخي)، (ارامي)، (خروشتي) او (یوناني) لیکدودونو او یا لیکښو پړاوونه تېر کړي او تر اسلام وروسته یې عربي لیکښه خپله کړې ده. معمول عربي لیک یا الفبې چې ټول(۲۸) بېلابېل توري لري، د دې جوګه نه ده، چې ټول پښتو غږونه راونغاړي، یانې پښتو غږونه زیات او د عربي لیکدود توري (شکلونه) کم دي، د همدې کمښت د پوره کولو او د پښتو غږونو د سمې افادې لپاره پر پښتو (یا ګانو) سربېره اته داسې نور توري پر بېلابېلو وختونو د دې ژبې له (الفبې) سره یو ځای شوي، چې تر ډېره حده یې د پښتو اوازونو د افادې چاره اسانه کړې ده. له هغه وخته چې پښتو په عربي لیکښې لیکل شوې، نو وخت پر وخت په کې بدلون راغلی دی. ویل کېږي چې په پښتو لیکدود کې لومړني بدلونونه د سلطان محمود غزنوي زماني پورې اړه پیدا کوي، تر هغه وروسته پیرروښان د پښتو غږونو لپاره ځینې شکلونه وضع کړي، وروسته بیا خوشالخان د ((زنځیري)) لیکدود په نامه یو بل لیکدود جوړ کړی، چې د ده خپل او دده د کورنۍ ځینې اثار پرې لیکل شوي دي. د غازي امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د (پښتو مرکې) له خوا هم د لیکدود د سمون په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې هڅې شوي، تر هغه وروسته په کندهار کې (ادبي انجمن) او بیا په کابل کې (پښتو ټولنې) د لیکدود د سمون په برخه کې خپلې هلې ځلې کړي او دا هڅې ان د باړه ګلۍ تر علمي سیمیناره غځېدلې دي. خو بیا هم پښتو اوسنۍ کارېدونکې الفبې د دې جوګه نه ده، چې د پښتو غږونو بشپړه استازي یا څرګندونه وکړي، له همدې امله لا هم د دې اړتیا شته، چې په پښتو الفبې کې پوره پوره سمون راشي. د الفبې یا تورو سمون د دې زمینه برابروي، چې د یوې ژبې لیکنی متن سم شي. د یوې ژبې په لیکني سمون سره ورو ورو یوه ژبه له بېلابېلو یا مختلفو ګړدودونو او لهجو څخه راوځي، یوه واحده بڼه خپلوي او د یوې ژبې لیک لوست ورسره پوره پوره اسانېږي. ژبپوهان په دې نظر دي، چې د یوې ژبې د معیاري کولو او یووالي لپاره تر ټولو غوره لاره همدا ده، چې لیکدود سره یو شي. د افغانستان نومیالی ژبپوه استاد زیار وایي، چې ژبه د وګړو په خولو کې ده او خولې په لکونو څه چې په میلونونو دي، نو موږ نه شو کولای ژبه د چا په خوله کې سمه کړو، خو لیک یو واحد سیستم دی، که لیک سم شي، نو خولې هم لیک تعقیبوي، په دې ډول د وخت په تېرېدو سره خولې او لیک سره سمون خوري. د دې اثر (پښتو لیکنی سمون) د لیکلو ضرورت هم دا و چې پورتني مجبوریتونه او ضرورتونه تر یوه حده پوره کړي او زموږ ژبه له ګړدودیزې او لیکدودیزې انارشۍ څخه وژغورل شي، دې کار سره به د ژبې د وینا سیستم سم تلفظ او د مانا په پوره انتقال کې به اسانتیاوې را منځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر په لیکلو کې هڅه شوې هغه ستونزې تر یوه حده اوارې شي، چې اوس په پښتو لیکنې بڼه کې تر سترګو کېږي. په دې اثر کې د ځینو ګرامري تېروتنو د مخنیوي لپاره معمولو ګرامري تېروتنو او دهغو سمې بڼې ته هم اشاره شوې، دا اثر اساساً کوم ګرامري لارښود نه دی، خو دې سره سره بیا هم هغه خپلواکې او ناخپلواکې کلمې چې اوس په ناخبرۍ او ناپوهاوي کې د پښتو ګرامر د اساسي قاعدو خلاف په دودیز ډول ناسمې لیکل کېږي، د هغو سمې کارونې لارو چارو ته هم په کې ګوته نیول شوې ده. یو شمېر اختلافي کلمې او د هغو سمې بڼې ته هم نغوته شوې ده. په بنسټیز ډول د دې اثر له لیکلو څخه زما غټ هدف دا و، چې د پښتو لیکنې سمون په بهیر کې خپله ونډه واخلم، د ښوونځي زده کوونکو او د پوهنتون محصلینو ته په پښتو لیکنې برخه کې تر خپله وسه اسانتیاوې رامنځته کړم او هم هغو نا پښتنو پښتو زده کوونکو او بهرنیانو ته، چې د لیک له لارې د پښتو ژبې د زده کړې لېوال او مینوال دي، لاره سیده کړم. یادونه کوم چې په پښتو لیکنې برخه کې نه دا لومړنی اثر دی او نه هم وروستی؛ تر هغه وخته د دې لړۍ غځول په کار دي، چې پښتو لیک د پښتو ژبې د افادې ټولې خواوې انځور او ټولې اړتیاوې خړوب کړي.

په مینه او درناوي

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

پښتو غږونه او توري

الف- غږونه: د ګړنۍ ژبې بنسټ غږونه او د لیکنۍ ژبې بنسټ توري جوړوي. طبیعي خبره ده، چې غږونه د انسان له ژوندانه سره سم رامنځته شوي دي. د غږ پوهنې یا فونولوژۍ علم له مخې ((غږ یا اواز د ژبې تر ټولو کوچنی غږیز توک یا عنصر ته ویل کېږي، چې په خپله په ځانګړې توګه کومه مانا نه لري، خو له ترکیب او یوځای کېدو څخه یې مانا لرونکې کلمې جوړېږي او هم په کلمو کې د مانا د توپیر سبب ګرځي.)) [1]

په حقیقت کې غږ د ژبې بنسټ دی؛ که غږ نه وي ګړنۍ ژبه نه شته او چې ګړنۍ ژبه نه وي نو لیکنۍ ژبه هم نه شته. لیک د ژبې مادي استر ګڼل کېږي، غږ په غوږونو اورېدل کېږي، خو په سترګو نه لیدل کېږي، خو کله چې د تورو یا لیک په چوکاټ کې قید شي، نو د سترګو د لیدو او فزیکي شتوالي جوګه شي. غږونه هم

[1] غږ پوهنه او ویپوهنه، بخت میر وزیری، کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی، د نا پښتو څانګو لپاره، ۱۳۸۴ ل کال، ۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل خپل ډولونه لري، د نړۍ په زياتو ژبو کې غږونه معمولاً د دوديز وېش له مخې پر دوو ډولونو وېشي؛ خپلواک او نا خپلواک يا واول او کانسونينټ چې غږن او بې غږه اوازونه هم ورته وايي. سربېره پر دې غږونه د خولې او وتونځي (مخرج) او لفظي غړو له مخې پر ژبغاښيزو ، پزيزو، تالويزو، شونډيزو او نورو ډولونو هم وېشل کېږي. پښتو ګرامر پوهانو او ژبپوهانو د خپل دوديز تعريف له مخې پښتو غږونه پر څلورو ډولونو وېشلي دي. دا وېش يې په خوله کې د غږ د توليد د څرنګوالي له مخې کړی دی يانې دا چې يو غږ د توليد په بهير کې د ساهوا جريان له خنډ او ځنډ سره مخامخوي که نه؟

د همدې دوديز وېش له مخې په پښتو کې د غږونو د وېش دا ډلبندي په دې ډول ده:

۱- خپلواک، غږن يا واول غږونه: هغو غږونو ته ويل کېږي، چې له خولې څخه د راوتو پر مهال يې دغږيزو غړو ترمنځ ټکر رامنځته نه شي، يانې دا چې: هر هغه اواز چې يوځل له کوم خنډ او بندښت پرته له خولې څخه راوځي، هغه ته خپلواک، غږن يا واول غږ ويل کېږي.

په پښتو کې دغه لاندې غږونه په خپلواکو غږونو کې شمېري:

۱- الف: ا (ā)

۲- ګرده (هې) يا زور (ه) (a)

۳- زورکی (ه) د بارګۍ د سيمينار د پرېکړې له مخې يې بڼه داده: (ۀ) (ə)

۴- اوږده يا ښځينه (ې)

۵- څرګنده يا لنډه (ي) (i)

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- اوږد یا په دودیزه نومونه مجهول واو (و = o)
٧- لنډ یا څرګند واو (و = u)

خو پوهاند صدیق الله رښتین په پښتو کې د (واونو) شمېر (څلور) ګڼلی او ځینو نورو پوهانو بیا الف په دوه ډوله ګڼلی، نو که دا نظریه هم ورسره ومنل شي، د پښتو واولونو شمېر به لسو ته پورته شي، خو په دودیزو وېشنو کې پښتو واولونه، چې په تورو، انځورونو یا ګرافیمونو افاده کېږي، همدا اوه (٧) توریز وېش ډېر معمول دی.

البته په پورتني وېش کې هم، چې واولونه (٧) ګڼل شوي، د پښتو ژبې لپاره اوسنی کارېدونکی عربي لیکدود دهغو د افادې لپاره (٧) بېلابېل ګرافمیونه نه لري. دا (٧) بېلابېل غږونه په عربي –پښتو لیکدود کې په (ا، ه، ې، و، ي) انځورونو افاده کېږي، البته که د زورکي (ə) لپاره د باړه ګلۍ وړاندیز (ۀ) ومنل شي نو د اوو (٧) غږونو د تمثیل لپاره به (٦) شکلونه ولرو.

خو بیا به هم د (u او o) دوو خپلواکو غږونو د تمثیل لپاره یوازې یوه بڼه (و) لرو.

ژبپوهان دواولو په اړه دا خبره هم کوي، چې د نورو غږونو په تلفظ او افاده کې دا غږونه اساسي نقش لري، که چېرې دا غږونه نه وي، هغه نور غږونه اصلاً حرکت نه شي کولای. همدا غږونه د څپې یا سېلاب زړی هم جوړوي او په هره څپه کې د یوه خپلواک غږ شتون حتمي دی او له واول پرته څپه هډو جوړېدی نه شي. څپه بیا د ګړنۍ ژبې انکشافي شکل دی، کېدی شي، ماناواله وي او یا هم مانا ور نه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- نا خپلواک، ناغږن یا کانسونینټ غږونه: نا خپلواک اوازونه یا غږونه هماغه دي، چې له خولې څخه د راوتو پرمهال د هوا جریان بندوي او غږیز غړي یو بل سره نښلي، یانې دا چې لکه د واول په شان له کوم خنډ پرته له خولې څخه نه راوځي. ناخپلواکو غږونو ته چوپ (کانسونینټ) غږونه هم وايي: په پښتو کې نا خپلواک غږونه د دې لاندې شکلونو په واسطه انځورېږي:

۱- ب ، ۲- پ، ۳- ت، ۴- ټ ، ۵- ج، ٦- چ، ۷- څ، ۸- ځ، ۹- خ، ۱۰- د، ۱۱- ډ، ۱۲- ر، ۱۳- ړ، ۱۴- ز، ۱۵- ژ، ١٦- ږ، ۱۷- س، ۱۸- ش، ۱۹- ښ، ۲۰- غ، ۲۱- ک، ۲۲- ګ ۲۳- ل، ۲۴- م، ۲۵- ن، ٢٦- ڼ، ۲۷- هـ

پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ناخپلواکو غږونو او یا هم تورو شمېر (٢٦) ګڼلی[1] سربېره پر نوموړو غږونو او یا هم تورو په پښتو کې لس داسې عربي غږونه یا توري هم کارول کېږي، چې اصلي ریښه او جوړښت یې عربي دی، یانې په هره کلمه کې چې دا غږونه یا توري و کارېږي، هغه به عربي وي، پښتو به نه وي. د یادونې وړه ده، چې پښتو ژبه کې د دې غږونو او تورو سم تلفظ څه ناڅه مشکل دی، نو ځکه خو یې د تلفظ پر وخت زیاتره اندېولونه کارول کېږي، یانې په خپله ژبه کې هغه ته ورته اوازونه ، د بېلګې په توګه: (ص) د (س) په تلفظ، (ث) د (څ) یا (س) په تلفظ (ف) د (پ)، (ذ) د (ز) او (ځ) په تلفظ او همداسې نور درواخله. هغه اوازونه یا توري، چې له عربي کلمو سره یو ځای

(۱) پښتو ګرامر (ژب ښودنه)، صدیق الله رښتین، خاور خپرندویه ټولنه، ۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته راغلي او اوس يې په پښتو ګړنۍ او ليکنۍ ژبه کې کارونه يو ضرورت او دود دی، دادي:

(ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ع)

د يادونې وړه ده، چې دا پورتني اوازونه او توري هېڅکله هم په نړه پښتو کلمو کې نه راځي. په ټولیز ډول د عربي غږونو په ګډون په پښتو کې اوس (۳۷) ناخپلواک غږونه او د هغو ګرافيمونه يا توري کارول کېږي.

خو پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د ټولو پښتو غږونو يا تورو شمېر (۳۷) ګڼلی او که چېرې د عربي دا لس نړه توري يا غږونه ورسره يوځای شي، نو شمېر به يې (۴۷) تورو ته ورسېږي. که غبرګغږونه او سيمې واولونه پرې سرباری شي، نو خبره يو کم شپېتو غږونو ته رسېږي او که د ځينو لهجو واولونه هم په پام کې ونيسو، نو خبره تر شپېتو هم پورته کېږي.

۳- نيمه خپلواک يا سيمې واول غږونه: د ژبپوهنې د دوديزو تعريفونو او وېش په لړ کې د نيمه خپلواکو غږونو يا سيمې واول موضوع هم د يادونې وړ ده. سره له دې چې يو شمېر اوسني ژبپوهان، سيمې واول ګرد سره مني نه او وايي چې اوازونه يا واول دي يا کانسونينټ او نيمه واول کومه مانا نه ورکوي، ځکه واول يو څپه جوړوي او دلته هم يوه څپه يا سېلاب وي يانې په هر څه کې چې اوس د سيمې واول په نامه توري وي، هلته واول هم ورسره وي او له واول پرته سيمي واول د کانسونينټ په شان حرکت نه شي کولای، نو ځکه بايد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانسونینټ کې وشمېرل شي. خو د نویو ژبپوهانو له دلایلو سره سره بیا هم د سیمې واول اصطلاح تراوسه له دوده غورځېدلې نه ده. دودیز ژبپوهان په پښتو کې دغه لاندې اوازونه سیمې واول ګڼي.

۱- y= ی ، لکه یلبند، yelband ، yawāze

۲- w= و لکه ګل gwəl ، درواغ dərwagh

د یادونې وړ ده، چې په پښتو لیکدود کې ددې دوو غږونو یا سیمې واولونو د افادې لپاره ځانګړی ګرافیم نه شته؛ په دې لیکدود کې د دې اوازونو د تمثیل لپاره د (و) او (ی) له بڼې کار اخیستل کېږي. خو په پښتو فونیمیکه الفبا کې یې ورته (y او w) بڼه غوره کړې ده.

۴- غبرګغږونه یا دیفتونګونه: د غږونو په دودیز وېش کې یوه کټګوري هم د غبرګغږونو ده، غبرګغږونه یا دیفتونګونه هغو اوازونو ته ویل کېږي، چې له یوه واول او یوه سیمې واول یا نیمه واول څخه رغېدلي وي. دیفتونګونه هم لکه د واول په شان له کوم ځنډ پرته په یوځایي ډول له خولې څخه راوځي، خو په دې توپیر چې تر واولونو درانه ویل او ښکاره کېږي، چې د واول ترڅنګ ورسره یو بل غږ هم ملګرتیا کوي، ځینې اوسني ژبپوهان د سیمې واول په شان د دیفتونګ له تعریف او جلا کټګورۍ سره هم موافق نه دي او ټول اوازونه یوازې پر دوو کټګوریو یا ډلبندیو (واول) او (کانسوننټ) وېشي.

دغبرګغږ له دودیز تعریف سره سم پښتو غبرګغږونه دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ای (āy) لکه پای pāy، چای čāy

۲- ی (ay) لکه زمری zmaray ، زلمی zalmay

۳- ۍ (əy) لکه ځولۍ ĵoləy، ډوډۍ (ḍoḍəy)

۴- وی (uy) لکه خوی xuy ، بوی buy

۵- وی (oy) زوی zoy ، لوی loy

٦- او (āw) کړاو karāw ، پړاو parāw

۷- او (aw) لو (law) ، پلو (palaw)

۸- و (əw) لکه کټو (kaṭəw) بګو (bagəw)

۹- یو (iw) تریو triw یو (iw)

۱۰- ېو (ew) دېو dew

په پښتو کې غبرګغږونه همدا دي، چې پورته مو ورته اشاره وکړه، د وروستیو درېو (ew,iw,əw) کارونه یې ډېره کمه ده او یوازې د ګوتو په شمار استعمال ځایونه لري. دغه راز په پښتو لیکدود کې د (۴، ۵) ګڼې (oy ،uy) او (٦، ۷) ګڼې (aw,āw) توپیرونه او د (۸) ګڼې (əw) سمه لیکنه مشکله ده، د (۹-۱۰) ګڼې (iw ، ew) سمه انځورونه که څه هم مشکله نه ده، خو په اوسني دودیز استعمال کې یې څوک ډېر خیال نه ساتي. اوس نو که موږ دیفتونګونه هم د جلا اوازونو په توګه محاسبه کړو او د عربي نړه غږونو یا تورو په ګډون یې له پښتو غږونو سره یو ځای کړو او هم په ځینو ګړدودونو کې ځینې نور کارېدونکي واولونه هم پرې زیات کړو، نو په پښتو کې به د اوسنیو کارېدونکو غږونو شمېر تر (یو کم شپېتو) بېلابېلو غږونو واوړي. د دې شمېر غږونو په شتوالي سره به پښتو ژبه د ژبو په هندو اروپایي کورنۍ، په تېره بیا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختیزو اریایي ژبو کې هغه ژبه وي، چې د اوازونو لمن یې تر ټولو زیاته پراخه ده.

ب- توری، حرف، انځور، شکل یا ګرافیم: د یوه غږ لیکل شوي شکل یا بڼې ته وایي، یا په بله وینا د لید وړ هغه رسم یا انځور دی، چې د یوه اواز ښکارندویي کوي. زموږ په ګړنۍ ژبه یا اصطلاحاتو کې اکثره وخت خلک د اواز او توري (حرف) توپیر نه کوي، دواړه په یوه مانا کاروي، سره له دې چې توري او اوازونه په مترادفه مانا کاروي، خو په حقیقت کې توري د اواز تابع دي او د همغه اواز ښکارندویي کوي، چې دا توري ورته د نښې (سمبول) په توګه غوره شوي دي. په نړۍ کې د ګڼو ژبو غږونه په ډېر کم تغییر سره اوښتي را اوښتي او یا یې هم خپل ځینې ژبنې یا ګرامري خصلتونو لږ و ډېر تغییر کړی دی، خو داسې ډېرې ژبې شته چې لیکدود یا تورو یې سل په سلو کې بدلون موندلی ، ان یوې ژبې څو ډوله توري یا په ټولیز ډول ابېڅې (الفبې) درلودلي دي. پښتو ژبه او تر څنګ یې ځینې نورې اریایي ژبې هم د څو لیکدودونو ((میخي، ارامي،خروشتي، یوناني))[1]تر بهیرونو تېرې شوي او اوس دا دی په عربي الفبې کې دنږدې نیمایي توپیر په زیاتوالي سره همدا الفبې کاروي، خو اوسنۍ کارېدونکې ابېڅې په عام ډول د جوړښت له مخې د همدې عربي لیکدود د قاعدې مطابق حرکت کوي. عربي لیکدود او په هغه کې راغلې زیاتون

(۱) - د کوشاني دورې د ژبو څېړنه، محمد نبي صلاحي ، د علومو اکاډمۍ ، ۱۳۸٦ ل کال، کابل، ۷۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا هم د پښتو غږونو بشپړه ښکارندويي نه شي کولای، له همـدې امله نه يوازې پښتو، بلکې د نړۍ اکثره ژبې چـې ليکـدود يـې د ژبو د ټولو غږونو او اړتياوو انځورنه، نه شي کولای، د ځينو علمي ستونزو د حل او په ژبه کې د ځينو خاصو کلمو او غږونو د دقيـق قيد لپاره له يوې بلې ابېڅې څخه هم کار اخلي. دې ابېڅې ته د ژبپوهنې په نړيواله نومونه کې (فونيميکه) الفبې وايـي، چـې پـه پښتو کې يې موږ (غږيزه) ابېڅې بولو.

غږيزه الفبې د يوې ژبـې پـه سـلو کـې (۹۹%) لفظـي سـتونزې اوارولای شي، خو هغه کلمې، چې د شکل او تلفظ له مخې سـره ورتـه او مانـاوې يـې بېلابېلـې وي، دا سـتونزه بيـا هـم نـه شـي حلولای، خو د کلمې د تلفظ په دقيق ثبت کې مرسته کوي. البته د دې ډول کلمو ستونزه يوه مانيزه سـتونزه ده، نـه لفظـي او پـه ليکدود پورې اړه نه لري. دغه راز په پښتو کـې (دخـج يـا فشـار) ستونزه هم د يادونې وړ ده. کله چې فشار د يوې کلمې پـه لـر او بر کې راشي، د کلمې مانا اړوي، دا ستونزه هم په غـږيزې الفبـې نه شي حلېدلای، البته دخج د يوې ځانګړې نښې (ˊ) په واسـطه کېدی شي، چې يوه کلمه په همغې مقصودې مانا تلفظ شي. لکه څنګه چې په عربي - پښتـو ليکـدود يـا ابېڅـې کـې څـه نـا څـه اختلافات او کمی شته، دغسې پښتو غږيزې الفبې کـې هـم د څـو محدودو تورو د بڼې په اړه د نظر يووالی نه شته، دلته به لومړی د پښتو ابېڅې دا دواړه بڼې (عربي پښتو ليکدود او پښتـو فونيميکـه بڼه) راوړو او بيا به پر هغو څو محدودو تورو هم رڼا واچوو، چې لا تراوسه هم په يوه واحده بڼه نه کارېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- پښتو توري او د هغو نومونه:

په پښتو او بله هره ژبه کې توري یا حرفونه نه یـوازې د همغـې ژبې د غږونو استازي او ښکارندويي کوي، بلکې تـوري پـه خپلـه نومونه هم لري، چې له همغه اواز څخه ریښه او الهـام اخلـي، د پښتو تورو په لیکنې برخه کې تر ډېره حـده د نظریـو یـو والـی را منځته شوی، یوازې یو څو توري داسې دي، چې لا اوس هم تـر یوې زیاتې بڼې لري او یا هم ټول یې په یـو ډول نـه کـاروي. دا چې هر توری په خپله په کوم نامه یاد شي، په دې کې هم د نظر توپیر شته، خپله له پښتو (الفبې) څخه نیولې بیا د هغې تر بېلابېلو تورو پورې ، نومونه په واحده بڼه او شکل نه کارېږي.

د پښتو لیک د مجموعي تورو تر څنګ ((الفبې)) ته څـوک (الفبـا) او څوک هم (ابېڅې) وايي، دغسې یې توري هم در واخله ، دلتـه به لومړی د پوهنې وزارت پښتو الفبې سیستم ته نغوته وکړو، بیا بـه یوې هغې پښتو الفبې ته نغوته وکړو، چې په دودیز ډول پښتو کـې کارېږي او هر توری یې هم له عربي قاعدې سـره سـم پـه همغـو ورته نومونو یادېږي او بیـا بـه د هېـواد د نومیـالي ژبپـوه اسـتاد پوهاند زیار له خوا هغې پښتو ابېڅې ته هم نغوته وکـړو، چـې پـه نومونو کې یې څه نا څه سمون او زیاتون راوړی دی.

لومړی به د پوهنې وزارت له خوا کارېدونکې پښتو الفبـې راوړو، چې په پښتو تعلیمي کتابونو کې کارېږي.

ا	آ	ب	پ	ت	ټ	ث	ج
چ	ح	خ	څ	ځ	د	ډ	ذ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ر ړ ز ژ ږ س ش ښ
ص ض ط ظ ع غ ف ق
ک ګ ل م ن ڼ و هـ
ی ې ی ئ ي

د دې تورو لپاره له عربي قاعدې سره سم نومونه ایښودل شوي دي.

بله هغه پښتو دودیزه الفبې ده، چې په ځینو علمي مرکزونو کې کارېږي. د دې الفبې چارټ د ایشیا سافټ کمپنۍ استازي ښاغلي نور رحمن لېوال، چې د کمپیوټر د پروګرامونو متخصص دی، ګڼشمېر پښتو پروګرامونه یې جوړ کړي او ځینې کمپیوټري نومونه یې پښتو کړي، د ځینو نورو افغان لیکوالو په لارښوونه، مرسته او همکارۍ جوړ کړی دی.

د- پښتو الفبې

ا الف	ب بې	پ پې	ت تې
ټ ټې	ث ثې	ج جیم	ح حې
چ چې	څ څې	ح حې	خ خې
د دال	ډ ډال	ذ ذال	ر رې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ړ ړې	ز زې	ژ ژې	ږ ږې
س سين	ش شين	ښ ښين	ص صاد
ض ضاد	ط طې	ظ ظې	ع عين
غ غين	ف فې	ق قاف	ک کاف
ګ ګاف	ل لام	م ميم	ن نون
ڼ ڼون	و (واو)	ه هې	ي څرګنده يې
ې اوږده يې	ۍ ښځينه يې	ئ کړواله يې	ی ے نرمه يې

پورتنۍ الفبې تقريباً متفقه ده او په ټوله پښتو کې له ځينو ځايونو پرته همدا الفبې کارېږي، اکثريت ليکوال همدا ښه کاروي. يوازې د(ګ) او (ے) په اړه د نظر اختلاف شته، ځينې پښتو ژبپوهان په دې نظر دي، چې د (ګ) پر ځای بايد (گ) وکارول شي، ځکه يو توري ته غړوندی ورکول هغه وخت په کارېږي، چې د تلفظ پر وخت ژبه هم ورسره په خوله کې را تاوه شي، لکه ځينې نور پښتو اوازونه يا توري (ډ، ړ، ڼ، ټ) خو په (ګ) کې دا حالت نه شته، نو ځکه يې غړوندي ته هم اړتيا نه شته. (ے) هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره نه کارېږي ، یوازې په باړه ګلۍ سیمینار کې یې د یوه بـدیل په توګه د کارونې وړاندیز شوی و، خـو د تـورو پـه نومونـو کـې پوهاند ډاکتر مجاور احمد زیار د دې تر څنګ چې اکثـره همـدا دودیزه نومونه تائیدوي، د نور سمون اړتیا هم نه هېروي. هغه دا توري د یوه منظم سیستم لوښي ته اچوي، هغه الف ته (الف) (ه) ته (هې)، زور او فتحه وایـي، (ر) تـه (رې)، (ډ) تـه (ډې)، (ې) تـه (اوږده ې)، (ه= ə) (ته زورکی)، (ګ) ته (ګې) ، (غ) ته (غې)، (ي) ته (لنډه یې)، (ځ) ته (ځې)، (ج) ته (جې)، (ک) تـه (کـې) ، (ل) ته (لې) ، (م) ته (مې) ، (ن) تـه (نـې)، (ڼ) تـه (ڼـې) ، (س) تـه (سې) ، (ش) ته (شې) ، (ښ) ته (ښې)، (ی) ته زور والـه (ی-) ، (ی) ته (زورکـي والـه ی) ، وایـي دغـه راز (o=و) تـه اوږد واو، (u=و) ته لنډ واو، (w=و) ته (بېواکـه واو) او (y=ی) تـه (بېواکـه ی) وایي.

سره له دې چې په لیکنۍ برخه کـې لـه (ګ=ګ) پرتـه پـه نـوره برخه کې له پورتنۍ (الفبې) څخه د پوهاند زیـار (ابېڅـې) کـوم توپیر نه لري، خو د تورو نومونې په برخه کـې څرګنـد تـوپیر پـه کې لیدل کېږي. که د پوهاند زیار پورتنۍ طرحې ته سړی دقیـق شي، نو د ژبپوهنې د آرونو له مخې د تورو دا نومونه دقیقـه او د یوه منظم سیستم تابع ده. کـه همـدا نومونـه وکـارول شـي، زده کوونکو ته به د زده کړې پر مهال د یـو واحـد سیسـتم لـه برکتـه اسانتیاوې را منځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ- پښتو غږيزه (فونيميکه) ابېڅې:

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه وکړه؛ هـره ژبـه د خپلـو ځينـو غږونو لپاره، چې په خپله دوديزه ابېڅې کې ورته توري نـه لـري او همد راز د ځينو علمي مسايلو د ښې تشريح او حل لپـاره لـه فونيميکي الفبې څخه هم کار اخلي، فونيميکه ابېڅې په واقعيت کې هغه علمي الفبې ده، چې د ژبې ډېرې ليکنې ارتياوې لـرې کولای شي. پښتو ژبپوهانو هم له نړيوالو معيارونو سـره سـم پښتـو ژبې لپاره فونيميکه ابېڅې جوړه کړې ده. دا ابېڅې که څـه هـم تر ډېره حده يوه بڼه لري، خو بيا هم د ځينو تورو په ليکنـې بڼـه کې يې توپير شته، دلته به موږ د پښتو فونيمکې الفبې ليکبڼې درته وړاندې کړو، چې د څو بېلابېلو پوهـانو لـه خـوا وړانـدې شـوې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـومړی بـه هغـه فونیمکـه الفبـې وړانـدې کـړو، چـې ښـاغلي نوراحمد شاکر په خپل کتاب (ژبنۍ څېړنې) کې راوړې ده .

الف- کانسونینټونه:

ب	b	پ	p
ت	t	د	d
ټ	ṭ	ډ	ḍ
ج	j	ر	r
چ	č	ړ	ṛ
څ	ts	ز	z
ځ	dz	ږ	ẓ
خ	x	ژ	ž
س	s	ل	l
ش	š	م	m
ښ	ṣ	ن	n
غ	ḡ	ڼ	ṇ
ک	k	هـ	h
ګ	g		

د پوهندوی نوراحمد شاکر په اثر کې د خاصو عربي تورو لپـاره دا لاندې لیکبڼې غوره شوې دي:

ث s̲ ، ح h̲، ذ z̲ ، ص s̤ ، ض z̤ ، ط t̲ ، ظ z̄ ، ع ? ، ف f ، او ق q.

د سیمې واول لپاره دا لاندې بڼې غوره شوې دي:

و (w): لکه په (کنډو = kandȯ́w) او (ولور= walwȯ́r) کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ی (y) لکه په (یخی= yaxáy) او (اګی= agəy) کې.

پوهندوی شاکر په خپل کتاب کې پښتو واولونو او د هغوی څرنګوالي ته په دې ډول ګوته نیولې ده:

ب- واولونه: Vowels

و (o) : لکه په (نور= nor) او (پور= por) کې.

ُ (u) : لکه په (پل = pul) او (سور= sur) کې.

و (ū) : لکه په (نورو= nūru) او (تورو= tūru) کې لومړي واوونه.

ي (i) : لکه په (ځیر= dzir) او (پیر= pir) کې.

ي (í) : لکه په (کیږي= kizi) کې لومړی (ي)

ې (e) : لکه په (ډېر= ḍer) او (شمېر= šmer) کې.

زورکی (ə) : لکه په (زړه= zṛa) او (لېوه= lewə) کې.

ا، یا زور (a) : لکه په (اړخ= arẋ) او (سر= sar) کې.

آ (ā) : لکه په (کار= kār) او (آس = ās) کې.[1]

څېړنوال دوکتور عبدالحکیم هلالي په خپل اثر (د پښتو ژبې د فونیمیکې الفبې لارښود) کې دا الفبې په مفصل ډول تشریح کړې ده. دا اثر پر ۱۳۵۵ل کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی. څېړنوال دوکتور هلالي چې کومه فونیمیکه الفبې په خپل اثر کې راوړې هغه د پښتو ټولنې د هغه بحث او توافق نتیجه ده، چې دې لاندې پوهانو په کې ګډون کړی و:

[1] پوهندوی نوراحمدشاکر، ژبنۍ څېړنې، ۱۳۵۰ل کال، ۱۴-۱۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند عبدالحی حبیبي، پوهاند عبدالشکور رشاد، پوهاند محمدرحیم الهام، عبدالروف بېنوا، پوهاند دوکتور سیدبهاوالدین مجروح، څېړنوال محمدصدیق روهي، څېړندوی عبدالله خدمتگار، دوکتور مجاوراحمدزیار، څېړنوال دوکتور سیدالشاه پولاد، څېړنوال دوکتور دولت محمد لودین، عبدالجلیل وجدي، څېړنوال دوکتور عبدالحکیم هلالي.

په دې اثر کې پښتو غږیزه الفبې په دې ډول راغلې ده:

د پښتو ژبې منلې شوې فونیمکه الفبې:

معمولي توري	دفونیمیکې الفبې توري	مثالونه	
ا	a	اتل، سر، شپه	atal,sar,špa
آ	ā	آس، ویاړ، سبا	ās,wyāṛ,sabā
ب	b	بار	bār
پ	p	پښتو	paṣto
ت	t	تور	tor
ټ	ṭ	ټول	ṭol
ج	J	جوړ	joṛ
چ	č	چاکو	čākū
ځ	j	ځای	jāy
څ	c	څوک	cok

(c) ketabton.com: The Digital Library

xor	خور	x	خ
dod	دود	d	د
deṛ	ډېر	ḍ	ډ
rap	رپ	r	ر
ṛūnd	ړوند	ṛ	ړ
zoṛ	زوړ	z	ز
žwənd	ژوند	ž	ژ
ẓağ	ږغ	ẓ	ږ
samūn	سمون	s	س
šəl	شل	š	ش
ṣāğəlay	ښاغلی	ṣ	ښ
ğamay	غمی	ğ	غ
kār	کار	k	ک
gaḍ	ګډ	g	ګ
lās	لاس	l	ل
moṛ	موړ	m	م
nən	نن	n	ن
maṇa	مڼه	ṇ	ڼ
wādə, žəṛawəl	واده، ژړول	w	و
har,sahār	هر، سهار	h	هـ
yor, melmastyā	یور، مېلمستیا	y	ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ی	ay	سړی	saṛay
ۍ	əy	هوسۍ	hosəy
ي	i	وير	wir
ې	e	تېر، مستې	ter, maste
و(مجهول)	o	کور	kor
و (معروف)	ū	لور	lūr
پښ	u	سر (په موسیقۍ کې)	sur
زېر	i	ابره (حاصل)	ibra
زورکی	ə	نیکه، لوستل	nikə, lwastəl
دخج د ځای د ښوولو لپاره دا لاندې علامه منل شوې ده:			
خج		کوټه	koṭá

احتیـــاطي: **ث** (θ)، **ح** (h̲)، **ذ** (δ)، **ص** (s̲)، **ض** (z̲)، **ط** (t̲)، **ظ** (z̄)، **ع** (ʕ)، **ف** (f)، **ق** (q) **ء** (ˈ) **معدولـه واو** (w) **جرمنـي** (w)، **انگلیســي** (v) **او روسي** (B) **په** (v).[1]

پر پوهندوی نوراحمـد شـاکر او څېړنـوال دوکتـور عبـدالحکیم هلالي سربېره پوهنوال محمد صابر خوېشکي په خپل اثر (پښتو غږ پوهنه او وییپوهنه) کې پښتو فونیمیکه الفبې پـه دې ډول تشـرېح کړې ده:

[1] څېړنوال دوکتور عبدالحکیم هلالي، د فونیمیکې الفبې لارښود، پښتو ټولنه، ۱۳۵۵ل کال، ۷-۱۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- واولونه: د پښتو واولونو لپاره يې دغه لاندې توري يا انځورونه کښلي دي:

۱- د څرګند واو (و) لپاره يې (u)

۲- د اوږد واو (و) لپاره يې (o)

۳- د څرګندې يا (ي) لپاره يې (i)

۴- د ښځينه يا (ې) لپاره يې (e)

۵- د زور (ه) لپاره يې (a)

٦- د الف (ا) لپاره يې (ā)

۷- او د زورکي (ه) لپاره يې (ə) شکلونه غوره کړي دي.

ب- کانسونينټونه: پوهنوال محمد صابر خوېشکي کانسونينټونه په دې ډول ښودلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

گڼه	پښتو مروجه الفبا	فونیمیکه الفبا	مثالونه
۱	ب	b	بڼ، بڼوال، باران
۲	پ	p	پند، پوپل، توپ
۳	ت	t	تور، تالو، توت
۴	ټ	ṭ	ټول، پلټل، مټ
۵	ج	j	جوړ، ناجوړ، تاج
۶	ځ	ǰ	ځمکه، نانځکه، ورځ
۷	چ	č	چار، مچ، پچه
۸	څ	c	څادر، څڅوبی، پایڅه
۹	خ	x	خواړه، یخ، اخ
۱۰	د	d	دود، درد، پند
۱۱	ډ	ḍ	ډګر، ډاډ، هډ
۱۲	ر	r	رامبېل، ټبر، اوبه
۱۳	ړ	ṛ	ړنګ، تړل، ویجاړ
۱۴	ز	z	زړه، تازه، راز
۱۵	ژ	ž	ژوند، لژند، روژه
۱۶	ږ	ẓ	ږمنځ، ږلی، کوږ
۱۷	س	s	سل، لس، اس

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸	ش	š	شل،شپه
۱۹	ښ	ṣ	ښه، واښه، چنګاښ
۲۰	غ	ğ	غر، ټغر، باغ
۲۱	ک	k	کور، کرکیله، تاک
۲۲	ګ	g	ګیله، بګۍ، پړانګ
۲۳	ل	l	لاری، لار، څنګل
۲۴	م	m	مور، بامل، بام
۲۵	ن	n	نن، پرون، اسان
۲۶	ڼ	ṇ	باڼه، کوڼ، پڼه
۲۷	هـ	h	هلک، بهاند، مهال

ج- عربي توري:

ث	ɵ	لکه ثابت، وارث، وراثت، باعث
ذ	δ	لکه ذلت، مذکور، ماخذ
ح	h̲	لکه حوض، حاضر، حضور
ص	s̲	لکه صبر، بصر، صبور
ض	z̲	لکه ضرر، مضروب، غامض
ط	t̲	لکه طالب، باطل، ناطق
ظ	z̄	لکه ظالم، مظلوم، ناظم
ع	ʕ	لکه عادت، طاعت، معلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ف f لکه فرمان، کافر، نافع

ق q لکه قاموس، ناقوس، توافق

د- سیمې واولونه:

و (w) لکه ور war ولور walwar

ی (y) لکه یور yor، یو yaw

هـ- دیفتنګونه:

ew،لکه له لېو lew کې

aw،لکه law لو او کنډو kandạw کې

āw،لکه په پړاو parạ̄w او جړاو jarạ̄w کې

əw لکه په کټو katạw کې

د (ی = ay) غبرګغږونه په لاندې ډول دي:

د ay ایوان aywān، میره mayrə، سړی sarạy

āy لکه آینه āyana، ځایګنی jạ̄ygenay، ځای jạ̄y

əy لکه نړۍ narạəy، ډوډۍ ḍoḍəy، کړکۍ karḳəy

uy لکه خوی xuy، بوی buy، دوی duy

oy لکه زوی zoy، سوی soy

پوهاند دوکتور مجاوراحمد زیار پښتو فونیمیکه الفبې او د تورو نومونه په لاندې ډول راوړي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونیمیک الفبې (غږیزه ابېڅې)

فونیمیک	عادي	نوم	فونیمیک	عادي	نوم
a	/ فتحه	زور، فتحه	ṇ	ڼ	نې
ā	الف	الف	o	و	اوږد(واو)
b	ب	بې	p	پ	پې
c	څ	څې	r	ر	ر ې
č	چ	چې	ṛ	ړ	ړې
d	د	دې	s	س	سې
ḍ	ډ	ډې	š	ش	شې
e	ې	اوږده یې	s	ښ	ښې
ə	ه	زورکی	t	ت	تې
g	ګ	ګې	ṭ	ټ	ټې
(ğ) ɣ	غ	غې	u	و	لنډ (واو)
h	هـ	هې	w	و	بېواکه(واو)
i	ي	لنډه ي	x	خ	خې
j	ځ	ځې	y	ی	بېواکه (ی)
ǰ	ج	جې	z	ز	زې
k	ک	کې	ẓ	ږ	ږې
l	ل	لې	ž	ژ	ژې
m	م	مې	ay	ی	زور واله (ی)
n	ن	نې	əy	ۍ	زورکي واله ی[1]

[1] پښتو سیندګی- نویزونه، پوهاند ډاکټر مجارو احمد زیار، د ساپې څېړنو پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۷۸ ل کال (۱-۲) مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند زیار د پښتو فونیمیکې الفبې او ورسره د هغو توري، چې اصلاً عربي دي او په پښتو کې هم کارېږي، له فـونیمیکې بڼـې او مثالونو سره په خپل اثر (لیکلار ښود) کې په دې ډول راوړې دي:

دودیز	غږیـــــــز (فونیمیک)	نوم	بېلګه	غږیزلیک
ا، ه	a	زور	اړه، اړ	aṛa,aṛ
ه،ـه	ə	زورکی	زړه	zṛə
آ	ā	اوږد	آر	ār,ās
ب	b	بې	بر	bar
پ	p	پې	پوړ	poṛ
ت	t	تې	تل	tal
ټ	t	ټې	ټل	tal
ج	j	جې(جیم)	جل	ĵal
چ	č	چې	چم	čam
ځ	j	ځې	ځل،ورځ	jal,wraj
څ	c	څې	څرخ،خرڅ	carx,xarc
خ	x	خې	خر،خور	xar,xor
د	d	دې(دال)	دادا	dādā
ډ	ḍ	ډې(ډال)	ډول	ḍol
ر	r	رې	رګ،تور	rag,tor
ړ	ṛ	ړې	ړوند	ṛund
ز	z	زې	زر	zar
ژ	ž	ژې	ژر	žar
ږ	ž	ږې	ږیره	žira

(c) ketabton.com: The Digital Library

س	s	سې(سین)	سم	sam
ش	š	شې(شین)	شپه	špa
ښ	ṣ	ښې	ښار	ṣār
غ	δ	غې(غېن)	غر	δar
ک	k	کې(کاف)	کر	kar
گ	g	گې(گاف)	گڼ	gaṇ
ل	l	لې(لام)	لر	lar
م	m	مې(میم)	مور	mor
ن	n	نې(نون)	نر	nar
ڼ	ṇ	ڼې	روڼ	ruṇ
و	o (o)	او [اوږد (و)]	کور	kor
و	u	او[لنډ(و)]	زوم	zum
و	w	وې(ببواک)	ور	war
ه،هـ	h	هې	هم	ham
ې	e	اوږده یې	هېر	her
ي	i	لنډه یې	وير	wir
ی	ay	زورواله یې	وری	wray
ۍ،ئ	əy	زروکـــــي واله یې	وړی، خورئ	wṛəy,xwrəy
عربي	غږیز	نوم	بېلګه	
ث	ө	ثې،ثاء	حدیث	
ح	ḥ	حا	حلیم	
ذ	δ	ذال	ذاکر	
ص	s̲	صاد	صابر	

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضمیر	ضاد	z̲	ض
طاهر	طا،طې	t̲	ط
ظاهر	ظا،ظې	ẓ	ظ
عالم	عین	ς	ع
فاروق	فاء،فې	f	ف
قرآن[1]	قاف	q	ق

[1] لیکلارښود، پوهاند مجاوراحمدزیار، دانش خپرندویه ټولنه،۱۳۸٦ل، ۱۵-۱۸مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دڅلور پښتو پوهانو له نظره پښتو فونیمیکه الفبې

توپیر	پوهاند زیار	پوهنوال خویشکی	څېړنوال هلالي	پوهندوی شاکر	توری	ګڼه
متفق	a	a	a	a	زور	۱
//	ā	ā	ā	ā	الف	۲
//	b	b	B	b	ب	۳
//	p	p	P	p	پ	۴
//	t	t	T	t	ت	۵
//	ṭ	ṭ	ṭ	ṭ	ټ	٦
توپیر	ǰ	j	J	j	ج	۷
//	j	ǰ	ǰ	dz	ځ	۸
متفق	č	č	Č	č	چ	۹
توپیر	c	c	c	ts	څ	۱۰
متفق	x	x	X	x	خ	۱۱
//	d	d	D	d	د	۱۲
//	ḍ	ḍ	ḍ	ḍ	ډ	۱۳
//	r	r	R	r	ر	۱۴
//	ṛ	ṛ	ṛ	ṛ	ړ	۱۵
//	z	z	Z	z	ز	۱٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷	ژ	ž	Ž	ž	ž	//
۱۸	ږ	ẓ	ẓ	ẓ	ẓ	//
۱۹	س	s	S	s	s	//
۲۰	ش	š	Š	š	š	//
۲۱	ښ	ṣ	ṣ	ṣ	ṣ	//
۲۲	غ	ǧ	Ǧ	ǧ	ʎ(ǧ)	توپیر
۲۳	ک	k	K	k	k	متفق
۲۴	گ	g	G	g	g	//
۲۵	ل	l	l	l	l	//
۲۶	م	m	m	m	m	//
۲۷	ن	n	n	n	n	//
۲۸	ڼ	ṇ	ṇ	ṇ	ṇ	//
۲۹	هـ	h	h	h	h	//

د دیفتونګونـو پـه برخـه کـې، لکـه: ی (ey)، **ی** (ay)، (āy)، (oy)، (uy)، (ew)، (əw)، (iw) **لیکنی توپیر نه شته.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې د خاصو عربي تورو فونیمیکه لیکښه:

ګڼه	توری	پوهندوی شاکر	څېړنوال هلالي	پوهنوال خویشکی	پوهاند زیار	توپیر
۱	ث	s̲	θ	θ	θ	توپیر
۲	ح	h̲	h̲	h̲	ḥ	//
۳	ذ	z̲	δ	δ	δ	//
۴	ص	s̤	s̲	s̲	s̲	//
۵	ض	z̤	z̲	z̲	z̲	//
٦	ط	t̲	t̲	t̲	t̲	متفق
۷	ظ	z̄	z̄	z̄	z̤	توپیر
۸	ع	?	ʔ	ʔ	ʕ	//
۹	ف	f	f	f	f	متفق
۱۰	ق	q	q	q	q	متفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

په پښتو کې د (یاګانو) سمه کارونه او اړتیا

په پښتو ژبه کې (یاګانې) د بڼې یا شکل له پلوه په پنځه ډوله دي، چې پخوا د پښتو ژبپوهانو او لیکپوهانو له خوا دا شکلونه غوره شوي او که پر ۱۳۶۹ل کال د باړه ګلۍ د سیمینار پرېکړه ورسره یوځای کړو، نو دا شمېر اوس شپږو شکلونو ته رسېږي. دا پنځه یا شپږ شکلونه په حقیقت کې د څلورو بېلابېلو اوازونو ښکارندویي یا استازي کوي، چې دوه یې خپلواک غږونه یا واولونه دي او نور یې د ژبپوهنې د یوې دودیزې نومونې یا اصطلاح له مخې غبرګغږونه یا دیفتونګونه دي.

دپښتو یاګانو، دا څلور اوازونه په حقیقت کې څلور مختلف اوازونه دي، چې د پنځو نږدې همشکله ګرافیمونو په بڼه افاده کېږي، له همدې امله دا مختلف او بېلابېل اوازونه په دودیز ډول د یوه ګرافیم (ی ګانو) په نامه یادېږي، که په پیل کې دپښتو غږونو لپاره دلیکښو یا ګرافیمونو د ایښودلو پرمهال دې څلورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلابېلو اوازونو ته بېل بېل شکلونه غوره شوي وای نـو نـن بـه د پښتو (یاګانو) په لیکنې او ګړنې برخـه کـې هغـه سـتونزه او ناسـم پوهاوی نه رامنځته کېده، چې اوس کله کلـه پـه دې برخـه کـې پېښېږي، خو له دې سره سره پښـتو ژبپوهـانو او لیکپوهـانو هڅـه کړې د ټکو او ځینو نښو په زیاتون سره د دې اوازونو د افادې په بڼه کې اسانتیا راولي او دپښتو لیک لوستنه اسانه کړي.

د یادونې وړ ده، چې د پښتو (۷) واولونو له جملې څخه دوه یې همدا (یاګانې) دي، چې دکارونې خورا زیات ځایونـه او اړخونـه لري. له واول پرته طبعاً کلمه هډو جوړېدی نه شي، نو ځکـه کـه موږ دا دوه واولونه (ي = i) او (ې = e) محاسـبه کـړو نـو د پښـتو کلمو په سلو کې تر پنځه ویشتو زیاته برخه جوړوي. د دې واولونو ارزښت په دې کې دی چې نه یوازې د نوم یا فعل په اصلي بڼـه کې راځي، بلکې په مغیره حالت کې هم راځـي او د پښـتو ژبـې دګرامر یوه ځانګړتیا یا د ژبني سکښت یو خصوصیت دا دی، چې فعل، نوم، صفت یا قید پر خپل اصلي حالت سربېره دویم یا مغیره حالت هم لري او د جمعې هم، نو دا دوه واولونـه یـا (ی ګـانې) دکلمو په دغسې اوښتون کې اساسي نقش لـري. سـربېره پـر دې زورکي واله یا همزه واله (ی= ئ) او زوروالـه یـا نرینـه (ی) هـم دپښتو کلمو په جوړونه کې ډېر نقش لري، نـو دا ټـول چـې سـره یوځای شـي دا د پښـتو کلمـو یـوه ډېـره درنـه او غوښـنه برخـه جوړوي. که چېرې د هغو د ټاکل شویو شکلونو په واسطه دهغو د اوازونو سمه افاده او لیکنې بڼه ترسره نـه شـي او یـا یـوه د بلـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای وکارول شي، نو یقیني خبره ده، چې دپښتو متن په افاده او لوستنه کې به ډېرې ستونزې رامنځته شي.

زه دلته غواړم لومړی دپښتو دمروجو پنځه واړو (یاګانو) دسمې کارونې ځایونه په ګوته کړم او بیا وروسته د (یا ګانو) په اړه خپل یو نظر او وړاندیز راوړم.

۱- نرمه، بې ټکو، زورواله یا نرینه (ی = ay):

دې (ی) ته نرمه، بې ټکو، زورواله یا نرینه (ی) وایي او د ژبپوهنې له معمول تعریف سره سم یو غبرګغږ یا دیفتونګ ګڼل کېږي، چې له یو خپلواک اواز (a) او یو نیمه خپلواک غږ (y) څخه رغېدلی دی. سره له دې چې یو شمېر اوسني ژبپوهان د دیفتونګ له معمول تعریف سره موافق نه دي او هر یو بېل اواز ګڼي، په هر ترتیب زورواله یا نرینه (ی) له همدغو دوو اوازونو څخه رغېدلې ده او د یوې څپې په شان یو ځل له خولې څخه راوځي. د دې (ی) دکارونې ځایونه په دې ډول دي:

الف – دمفردو مذکرو نومونو په پای کې راځي، لکه:

سړی، منګی، لرګی، زمری، ډانګی، فرنګی او داسې نور...

کېدی شي دا نومونه حقیقي مذکر وي یا لفظي.

(حقیقي مذکر او حقیقي مونث هغو نومونو ته ویل کېږي، چې د نسل د تولید وړتیا ولري او لفظي مذکر او مونث هغو نومونو ته ویل کېږي، چې د نسل د تولید وړتیا نه لري، خو لفظاً نرینه او ښځینه ګڼل کېږي.)

ب – په ځینو نسبتي صفتونو یا ستاینومونو کې هم راځي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

توریالی، ننګیالی، زمریالی، بریالی او نور...

ج – په هغو فعلونو کې هم راځي، چې د مفرد مذکر نـوم لپـاره ګردان شوي یا اوښتي وي.
لکه: احمد ډېر ځورېدلی دی، محمود ډېـر کړېـدلی دی، لاس مې سوځېدلی دی.

د – د ځینو امکاني فعلونو په پای کې هم راځي. لکه:
زړه مې په ښو خبرو رغېدلای شي، استاد د زده کوونکو پـه ښـو اخلاقو خوشالېدلای شي.
وطـن پـه کـارونو ابادېـدلای شـي، ځمکـه د بزګـر پـه هڅـو زرغونېدلای شي.

۲- څرګنده، لنډه یا معروفه (ي = i):

دا (ي) په پښتو کې یو خپلواک غږ (واول) دی، چې په پښتو متن کې ډېر زیات کارېږي د کارونې ځینـې مهـم ځایونـه یـې پـه دې ډول دي:

الف – دهغو مفردو مذکرو یا نرینه نومونو دجمعې لپاره راځـي، چې په نرینه (ی) پای ته رسېدلي وي، لکه:

مفرد	جمع
سړی	سړي
زمری	زمري
غویی	غویي

(c) ketabton.com: The Digital Library

منګی	منګي
لرګی	لرګي

او داسې نور...

ب – دهغو مفردو مذکرو نومونو دمغیره یا دویم حالت لپاره راځي، چې په نرینه (ی) پای ته رسېدلي وي، لکه:

(اصلي حالت)	(مغیره یا دویم حالت)
(سړی) کار کوي.	(سړي) کار وکړ.
(بریالی) درس لولي.	(بریالي) درس ولوست.
(زمری) د ځنګله پاچا دی.	له (زمري) څخه نور حیوانات وېرېږي.

ج – د نسبتي صفتونو یا نسبتي نومونو په پای کې هم راځي، لکه:

خوشال	خوشالي	رحیم	رحیمي
خوښ	خوښي	کریم	کریمي
سوکال	سوکالي	ابراهیم	ابراهیمي
هوسا	هوسایي	او نور...	

د – په یو شمېر کسبي نومونو کې، چې دیوې پېشې یا کسب ښکارندویي کوي، هم کارېږي، لکه:

ډولچي، سورنچي، توپچي، موچي، دوبي، جارچي او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ - په یو شمېر فعلونو په تېره بیا د حال زمانې پـه فعلونـو کـې هم استعمالېږي.

لکه: ځي، راځي، خـوري، کـړي، څښـي، وړي، لـولي، نـاڅي، پاڅي او نور...

و- په پښتو کې د همدې غبرګغـږ (ay) پـه شـان نـور غبرګغږونـه (oy)، (uy) هم شته، چې تراوسه لا ورته په پښتو لیکدود کې کومـه خاصه بڼه په پام کې نه ده نیول شوې. دا غبرګغږونه ډېر زیات نـه دي، نو هغه کلمې چې پر دې غبرګغږونو پایته رسـېدلې وې، هـم په همدې (ی) ولیکل شوې، نامعقول کار به ځکه نه وي، چـې دا ډول غبرګغږونه تر نورو دې (ی) ته نږدې دي. لکه خـوی (xuy)، بـوی (buy) یـا زوی (zoy) لـوی (loy)، ځینـې ضـمایر لکـه دوی، هغوی او ځینې نور نومونه.

۳- اوږده، مجهوله یا ښځینه (ې = e):

دا (ې) هم یو خپلواک اواز (واول) دی، چې په پښـتو کلمـو پـه تېره بیا په ښځینه نومونو کې زیات کارېږي. دکارونې ځینـې مهـم ځایونه به یې دلته په ګوته کړو:

الف – دا ښځینه (ې) دهغو مفردو مونثو نومونـو دجمعـې لپـاره کارېږي، چې په ګرده (ه) یا زور (a) پای ته رسېدلي وي. لکه:

مفرد	جمع
ډیوه	ډیوې
ښځه	ښځې
پاڼه	پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

منې منې

زرکه زرکې او داسې نور...

ب – دهغو مفردو مونثو نومونـو دمغیـره یـا دویـم حالـت لپـاره راځي، چې په همدې ګرده (ه) یا زور پایته رسېدلي وي، لکه:

اصلي حالت	مغیره حالت
(ډیوه) رڼا کوي.	د (ډیوې) رڼا تته ده.
(ښځهٔ) د ژوند نیمه برخه ده.	بې له (ښځې) ژوندون ګران دی.
(پاڼه) ورژېده	د توت (پاڼې) رنګ مې خوښېږي.
(پلوشه) درس لولي.	(پلوشې) درس ولوست.

ج – دهغو ښځینه صفتونو دجمعـې او مغیـره حالـت لپـاره هـم راځي، چې په ګرده (ه) یا زور (a) پایته رسېدلي وي، لکه:

مفرد او اصلي حالت	مغیره او د جمعې حالت
(ښه ښځه)	(ښې ښځې)
(ښه ښځه) ښه خوی لري	(د ښې ښځې) به ښه خوی وي
(سره ډیوه)	(سرې ډیوې)

د – په هغو نسبتي صفتونو او فعلونـو کـې هـم کـارېږي، چـې د ښځینه نومونو لپاره کارول شوي او یا ګردان شوي وي.

لکه:

له (بدې ورځې) ژاړم.	(د ښې ورځې) خاوند شې.
(نجونې ژړېدلې).	(خویندې خندېدلې).
(تورې نځېدلې).	(وراوې تېرېدلې)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور...

هـ - په ښځینه ضمیرونو او مفردو حقیقي مونثو نومونو کې هم کارېږي، لکه:

دې، هغې، ناوې، ادې، خواښې او نور...

د دې (ې) یو بله ښه ځانګړنه په دې کې ده، چې دکلمو په منځ کې هم خپل هویت ساتلای شي او ان که څوک وغواړي په دقیق ډول یې استعمال کړي، دکلمې په سر کې هم خپل هویت خوندي کولای شي، خو د کلمې په سر کې دومره دود نه ده، د کلمې په منځ کې، لکه:

(تېر) دپخوا تېر شوی او (تیر) د دستک او لرګي په مانا

(پېر) دمهال په مانا او (پیر) دلارښود یا مرشد په مانا.

۴- زورکیواله (ی = əy):

زورکیواله (ی = əy) د ژبپوهنې د معمولو تعریفونو له مخې یو غبرګغږ دی، یانې له دوو اوازونو څخه رغېدلې ده، چې یو زورکی (ə) دی او بل سیمې واول (y) دی، چې یو یې خپلواک (ə) دی او بل یې (y) بېواک یا نیمواک. په پښتو اوسنۍ الفبې کې د زورکي (ə) او زور (a) تفاوت نه لیدل کېږي او دواړه په دې بڼه (ه) لیکي، خو د باړه ګلۍ په سیمینار کې د زور او زورکي لپاره (ه او ۀ) نښې منل شوي او دا یو ښه وړاندیز دی. د زورکي واله (ی) بله برخه (y) نیمه خپلواک غږ دی، د استعمال ځایونه یې په دې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف – په پښتو مفردو مونثو نومونو کې راځـي، کېـدی شـي دا نومونه یا حقیقي مونث وي یا نا حقیقي، خو په لفظـي ډول پـرې دمونث اطلاق کېږي، لکه:

ځولۍ، زمرۍ، نړۍ، ګلالۍ، ډوډۍ، څوکۍ، او داسې نور...

ب – د ځینو هغو نسبتي صفتونو دجمعې او مغیـره حالـت لپـاره راځي، چې پر څرګنده (ي) پایته رسېدلي وي، لکه:

اصلي حالت	مغیره حالت
خوښي	خوښۍ
تربګني	تربګنۍ
دوستي	دوستۍ
خوشالي	خوشالۍ

دا به په یوه مثال کې هم واضح کړو:

(اصلي حالت) (مغیره حالت)

د احمد او محمود ترمنځ دوستي ده. د احمد او محمود د دوستۍ مزه نه شته

۵- همزه واله ئ (əy):

دا هم یو غبرګغږ دی او له زورکي والې (ی) سره یې په سکښت، جوړښت او تلفظ کې هېڅ توپیر نه شـته، یـانې دا دوه غږونـه پـه حقیقت کې دیوې څپې په څېر یو ځل له خـولې څخـه راوځـي. پښتو لیکپوهانو د زورکي والې (ی) او همـزه والـې (ئ) د بېلتـون نښه او ضرورت همدا ګڼلی، چې یوه په نومونو او بلـه پـه فعلونـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راځي. زه به دلته د پښتو لیکپوهانو له خوا د همزه والـه (ئ) د اوسني دودیز استعمال ځایونه په ګوته کړم:

الف – همزه واله (ئ) اکثره د امر او نهې فعلونـو پـه پـای کـې راځي، لکه: کېنئ، پاځئ، وخورئ، مه خورئ، لاړشئ، مه ځئ او نور...

ب – د ځینو سوالیه جملو په پای کې هم راځي، البته دلته هـم فعلي حالت څرګندوي، لکه: تاسو ټولګي تـه راځـئ، تاسـو درس لولئ، په علمي غونډو کې برخه اخلئ او داسې نور...

د یـادونې وړ ده، چـې همـزه والـه (ئ)، زورکـي والـه (ی) او زورواله یا نرینه (ی) دکلمو په منځ کې خپـل هویـت سـاتلای نـه شي او ځای یې د څرګندې (ي) شکل نیسي، یـوازې دکلمـو پـه پای کـې دا (ی) ګـانې د شـکل لـه پلـوه خپـل هویـت سـاتلای شي،لکه: نړۍ + وال = نړیوال یا کلی + وال = کلیوال

اوس دپښتو یاګانو، په اړه خپل نظر او وړاندیز څرګندوم:

لومړی دنومونو په اړه: پښتو (یاګانې) طبعاً د بېلابېلو اوازونـو ښکارندویي کوي، لکه څنګه چې هر اواز خپل یـو بېـل او واحـد نوم لري، نو په کار ده، چې د هغه ګرافیم یا شکل هم یو واحد او له اواز سره منطبق یو نوم ولري، لکه څنګه چې موږ په خپله نوره ابېڅې (الفبې) کې دهر اواز لپاره دګرافیم یو مشخص نوم لـرو او هېڅ ستونزه په کې نه وینو نو دلته هم باید دنومونو د یو والي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې دا ستونزه حل شي. په دې برخه کې زما مشخص وړانـدیز دا دی، چې:

(ی = ay) ته دې نرینه (ی) وویل شـي، ځکـه چـې دا د هغـې دکارونې له ځایونو او مانا سره پوره پوره مطابقت کـوي، پـه هـر ځای کې چې دا (ی) کارېږي؛ فعل وي که صفت او یـا کـه نـوم وي، د هغو ټولو خصلت به نرینه وي یا به لفظاً او یا به هم د مانـا له پلوه دنرینه ځانګړتیا ترې څرګنده شي، نو د (زوروالې) (نرمې) او (بې ټکو) نور نومونه دې ترې حذف شي، ځکـه چـې لـه مانـا سره یې ډېر اړخ نه لګوي.

(ې = e): لکـه څنګـه چـې (ی ay) د نرینـه نومونـو، صـفتونو او فعلونو لپاره راځي دغسـې (ې = e) دمونثـو نومونـو، صـفتونو او فعلونو لپاره راځي، نو په کار ده، چې ښځینه (ې) ورته وویل شي، چې له مانا سره یې مطابقت پیدا شي. دمجهـولې یـا اوږدې (ې) اصطلاحګانې ځکه سمې نه برېښي، چـې د (مجهـولې) اصـطلاح موږ ته مجهوله نه ده او کېدی شي دعربي او دري ژبو ویونکو ته دا (ې) مجهوله وي او همغه تعبیر دلته سرایت کړی وي، نو کـوم شی چې موږ ته مجهول نه وي، ولې د مجهول نوم پرې کېږدو؟

د یوه واول اوږد او لنډ تلفظ کول پـه مانـا کـې کـوم تغییـر نـه راولي نو ځکه دا اصطلاح یا نوم هم له مانا سره اړخ نـه لګـوي، نو که دې (ې) ته همغه (ښځینه ې) نوم ورکړل شي، دا کار به لـه مانا سره مطابقت پیدا کړي.

د څرګندې یا معروفې (ي = i) نومونه دومـره بـده نـه برېښـي، ځکه پښتنو او نا پښتنو ټولو ته څرګنده ده، نو که د لنډې (ي) پر ځای همدا نوم غوره شي، څه ستونزه ترې نه پیداکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زورکیوالې او همزه والې (ی، ئ) په اړه زما نظر دا دی، چې دا دواړه په حقیقت کې یو اواز دی او یا د یـوه غـږ دوه شـکلونه دي. موږ په نورو ځایونو کې د پښتو الفبې په برخه کې په واقعیت کې د اوازونو لپاره شکلونه نه لرو او د اوازونـو بـاقي یـا پـوروړي یاستو، لکه د زورکي (ə) لپاره هم تراوسه پـورې د (ه) شـکل او د زور (a) لپاره هم دا (ه) شکل کاروو. سره له دې چې د باړه ګلـی سیمینار د زورکي لپاره (ۀ) شکل غوره کړ، خو تراوسه لا پوره دود شوی نه دی او هم د (u) او (o) دوو اوازونو لپاره یو یو شـکل (و) لرو، خو دلته بیا د یـوه اواز (əy) لپـاره دوه شـکله (ی = ئ) لـرو. پښتو ژبپوهـانو او لیکپوهـانو دهمـزه والـې (ئ) د ضـرورت وجـه (فعلي افاده) ګڼلې، نو که د فعل، نوم او صفت د تثبیت لپاره مـوږ د اوازونو شکلونه بدلوو، نو بیا خو هغـه نـورې (ې،ي،ی) ګـانې هم په فعلونو، صفتونو او نومونو کې راځي، نو هغـو تـه مـو ولـې بېلابېل شکلونه غوره نه کړل؟ لکه:

ی = سړی (نوم) بریالی (ستاینوم) کړېدلی دی (فعل)

ي = سړي (نوم) ننګیالي (توصیفي یا ستاینوم) خوري، ځي (فعل)

ې = ناوې (نوم) تودې/ سړې (صفت) خندېدلې، ګرځېدلې (فعل)

نو دلته ولې دا (ی،ي،ې ګانې) دمحتوا له مخې پر شکلونو ونـه وېشل شوې؟ زورکیواله او همزه واله (ی،ئ) په حقیقت کې د یوه اواز ښکارندویي کوي او د یـوه اواز د تثبیـت لپـاره یـوازې یـوه ګرافیم یا توري ته اړتیا ده او بس. د یوه غږ لپاره د بېلابېلو تـورو شتوالی دا مانا ورکوي، چې موږ د یوې ژبې لپاره په یـوه واحـد لیکدود کې څو الفباوې ولـرو او دا د ژبـې زده کـړه او تدریسـي چارې سختوي. زما وړاندیز دا دی، چې همزه والې (ئ) ته هېڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیا نه شته او دا پر ژبه یو زیاتی بار دی، نو ګټه نه لري، باید لـه پښتو الفبا څخه حذف شي.

د باړه ګلی په سیمینار کـې چـې د (یـا) یـو بـل شـکل (ے) پـه اختیاري ډول منل شوی هغې (ے) ته هم هېڅ اړتیا نه شـته او دا پر پښتو ژبه د اردو ژبې د اغېـز ښـکارندویي کـوي او د اسـتعمال ځایونه یې په نورو (یا ګانو) افاده کېدی شي.

پښتو لوستونکو ته مې د (یاګانو) دزده کړې په برخه کې وړاندیز دا دی چـې د (یاګـانو) نومونـو د زده کـړې پرځـای د (یاګـانو) دتلفظ او د هغو د استعمال ځایونو ته زیاته توجه وکـړي، نومونـه (اصطلاح) کېدی شي، دسړي له یاده وځي، خو د (یاګانو) دقیـق تلفظ او په حافظه کې د هغو د شکل ساتنه د (یاګـانو) لـه دقیقـې کارونې سره مرسته کولای شي. لوسـتونکي کـولای شـي لانـدې شعار د (یاګانو) د استعمال د یوه لنډ فورمول په توګه په پـام کـې ونیسي او په هره کلمه کې چې (یا ګـانې) کـارول شـوې وي، د همدې فورمول له مخې یې دتلفظ په پام کې نیولو سره وکاروي: دا فورمول دا دی:

تل دې وي سوله په ټوله نړۍ کې – سره یو شئ دا مو شعار دی.

پورتني فورمول کې د هرې (یا) شکل او تلفظ په پام کې ونیسئ او په هره کلمه کې چې (یا) کارېدلې وي، هغـه لـه دې تلفـظ او شکل سره منطبق کړئ، نو کېدی شي په سم ډول یې وکاروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

په پښتو کې د مغیره حالت سمه لیکنه

پښتو د هغو ژبو په ډله کې ده، چې (نوم) د حالت له مخې هم په کې تغییر کوي، یانې دا چې د جملې د کارونې پرمهال نوم پر خپل اصلي یا لومړني حالت سربېره دویم حالت ان دریم حالت هم لرلای شي. په (دري) او ځینو نورو ژبو کې نوم خپل یو حالت لري. په پښتو کې که نوم چېرې مفرد وي، نو په جمله کې یې د موقعیت له مخې د بڼې د بدلون دوه احتماله شته او که چېرې جمع وي د جمعې د دوو حالتونو او همدارنګه د دوو مغیره حالتونو احتمال یې شته. دلته به لومړی د نومونو اصلي (لومړني) او مغیره (دویم) حالت ته اشاره وکړو او بیا به پر دې هم رڼا واچوو، چې د کومو نومونو د دویم یا مغیره حالت په برخه کې لیکنې تېروتنې کېږي. تر ټولو لومړی هغه نومونه چې یوازې یوه بڼه لري او مغیره حالت نه لري.

۱- ثابت او نامغیر نومونه: دا هغه نومونه دي، چې یوازې یو حالت لري، چې په مفرد ډول کارېږي، په یوه حالت کې هم تغییر نه کوي، دې کې دغه نومونه شامل دي:

الف- هغه لفظي مفرد یا جمع نومونه، چې پر زورکیواله (ی، ay) پای ته رسېدلي وي، په یوه حالت کې هم مغیر حالت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـري، دا نومونـه پـه دې ډول دي: نـړۍ، مـړۍ، ډوډۍ، ګـړۍ، ګلالۍ، ملالۍ، شړۍ، وړۍ او داسې نور، خو که دا نومونه بیـا پـه همدې خپل شکل ونه لیکل شي، نو د تلفظ پرمهال یې ستونزې راولاړېږي او یو ناپښتو ژبی یې په سمه بڼه نه شي ویـلای، لکـه د (ګلالۍ) او (ګلالی) توپیر یا هم د (مړۍ) او (مـړی) تـوپیر نـه شـي کولای، نو ځکه خو د دې نومونو سم لیکنی توپیر په کار دی.

ب- هغه نومونه چې پر الف (ā) پای ته رسېدلي وي، څه مفـرد مذکر وي، څه مفرد مونـث، څـه لفظـي مـذکر یـا مونـث وي څـه حقیقي، مغیره حالت نه لري.

لکه ملا، بلا، کلا، نیا، خندا، ژړا، ځلا، ښکلا او داسې نور...

دا که د جملې په هر موقعیت او حالت کې په خپله مفـرده بڼـه وکارول شي، تغییر نه کوي. د دې ډول نومونو یا کلمو په لیکنـۍ برخه کې د نظر اختلاف او توپیر نه شته، نو ځکه یې په لیکنـۍ او ګړنۍ برخه کې کومه ستونزه هم نه تـر سـترګو کېـږي، البتـه کـه پورتني نومونه د جمعې په بڼه راوړل کېږي، د جمعـې بڼـه یـې د جملې د سکښت، جوړښت او په هغې کې د دې نومونو د دریـځ له مخې، د جمعې اصلي او مغیره بڼې لرلای شي.

۲- بدلېدونکي نومونه: هغه نومونه دي، چې په جمله کـې د خپل موقعیت له مخې بدلون مومي او بڼه یـې بـدلېږي، یـانې دا ډول نومونه که مفرد حالـت ولـري کـه جمـع، دواړه یـې مغـیره حالتونه لري، په لیکنۍ برخه کې که د دې نومونو سمه بڼه ولیکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نو په تلفظ کې به يې اساني راشي. دلتـه بـه د دې نومونـو بېلګې وړاندې کړو:

الف- هغه نومونه چې پرکانسونينټ يا چوپ تورو پايته رسـېدلي وي، دوه مغير حالتونه لري، يو په ندايي او بـل هـم د بېلتـون او پيوستون په حالت کې. دلته به يې څو بېلګې وړاندې کړو.

اصلي حالت	ندايي حالت	د بېلتون يا پيوستون حالت
احمد	احمده!	له احمده مې زړه شين دی.
سلطان	ای د زړه سلطانه!	له سلطانه پوره نه شوه.
جانان	جانانه راشه چې پخلا شو!	بېګاه مې خوب کې وکړ له جانانه سره جنګ.
غر	ای د شمشاد غره!	د غره پر څوکه لار ده.
بلبل	زما د زړه بلبله!	د زړه حال مې له بلبله پوښته.
قلم	قلمه ښکل به دې کړم نوم د جانان وليکه!	بې کتاب و قلمه، وطن نه رسېږي.
مور	موري لپه دې له دعاوو ډکه اوسه!	خدای(ج) دې يې موره او يې پلاره مه کړه.

سره له دې د پورته مغيره حالتونو پـه ليکنـې برخـه کـې ډېـرې خاصې ستونزې نه شته، خو بيا يې هم ځينې خلک په سم ډول نه ليکي او له ګرامري پلوه يې سم نه کاروي.

ب- په پښتو کې ځينې شخصـي ضـمايرداسـې دي، چـې دويم حالت هم لري، خو په پښتو_ عربي ليکدود کې د ځينو ضـميرونو د دويم حالـت ليکنـه مشـکله ده، همـدا وجـه ده چـې ځيـنې ويندويان د خبرونو پرمهال هغـه ناسـم لـولي او د جملـې مانـا او محتوا ورسره بدلېږي، دلته به پښتو کې شخصي ضميرونو تـه هـم نغوته وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

	اصلي حالت	مغيره حالت
مفرد	زه	ما
	ته	تا
جمع	موږ	موږ
	تاسې/ تاسو	تاسې/ تاسو
مفرد مذکر	دی	ده
مونث او مذکر جمع	دوی	دوی
مفرد مونث	دا	دې
مفرد مذکر	دغه	دغه
مفرد مونث	دغه	دغې
جمع/ مونث مذکر	دغو	دغو
مفرد مذکر	هغه	هغه
مفرد مونث	هغه	هغې
مونث او مذکر جمع	هغو	هغو[1]

دلته به دا هر یو ضمیر په اصلي او مغیره بڼه په یوه جمله کې وکاروو:

۱- د پښتو ګرامر، هربرت پنزل، د محمد رحیم الهام ژباړه، ۱۳۴۰ل کال، دولتي مطبعه ۱۳۴-۱۳۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي حالت	مغيره حالت
زه درس لولم ما درس ولوست	(زه) پر (ما) بدل شو
ته درس لولې تا درس ولوست	(ته) پر (تا) بدل شو

د متکلم ضمير د جمعې حالت يې يوازې يوه بڼه لري او مغيره حالت نه لري.

دی درس لولي ده درس ولوست

دا درس لولي دې درس ولوست

دغه هلک درس لولي دغه هلک درس ولوست.

دغه(dağa) پر دغه (dəğə) واوښت

يانې (زورونه) پر (زورکيو) بدل شول (ə=a)

دغه جلۍ درس لولي دغې جلۍ درس ولوست

هغه ځوان درس لولي هغه ځوان درس ولوست.

دلته هم هغه (hağa) پر هغه (həğə) بدل شو.

هغه پېغله درس لولي هغې پېغلې درس ولوست

(هغه) پر (هغې) او پېغله پر پېغلې بدل شول.

د پورتنيو ضمايرو د اصلي او مغيره استعمال په ليکنۍ برخه کې په مجموعي ډول زياتې تېروتنې نه کېږي، يوازې د (دغه) او (هغه) په اصلي او مغيره حالت کې ستونزه شته، ځکه چې په پښتو ليکدود کې د دواړو توپير مشکل دی. البته د زورکي(ə) لپاره د باړه ګلۍ د سيمينار دا (ۀ) وړانديز شوې بڼه که په پام کې ونيول شي نو دا مشکل به تر ډېره حده حل شي، په تېره بيا د وروستۍ څپې زورکی به سم افاده شي، خو د لومړۍ څپې زورکی، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه هم د اصلي حالت له زور(a) څخه پـر زورکـي (ə) اووښتـی، بیا به هم سم افاده نه شي او یوازې فونیمیکه الفـبې د دې وس لري، چې اصـلي او مغـیره حالـت پـه دقیـق ډول انځـور کـړي. وګورئ پښتو دودیز او فونیمیک لیکدود کې دا حالتونه:

هغه هلک درس لولي.	hağa halək dars lwali
دغه هلک درس لولي.	dağa halək dars lwali
هغه هلک درس ولوست.	həğə halək dars wəlwast
دغه هلک درس ولوست.	dəğə halək dars wəlwast

په دواړو ضمایرو: هغه (hağa) او دغـه (dağa) کـې کلـه چـې لـه حال زمـانې څخـه ماضـي تـه اوړي، زورونـه (a) پـر زورکیـو (ə) بدلېږي، څرنګه چې دا بدلون په پښتو الفبایي سیسـتم کـې پـه ښه ډول انځورېدلای نه شي، نو ځکه خو هغه کسان چې مورنۍ ژبه یې پښتو نه ده او یا هم پښتو یې له ګړني پلوه سل پـه سـلو کې پخه نه ده، د دې ضمایرو د اصلي او مغیره حـالتونو تـوپیر سم نه شي کولای او کله چې د دې ډول ضمیرونو کارېـدونکې جملې کاروي، نو لفظي تېروتنې کوي.

پر ضمایرو او پورتنیو نومونو سربېره په پښتـو کـې هغـه نومونـه، چې د کلمې په منځ کې و (o یا u) ولري، مغیره حالـت لـري او په تغییرېدونکي حالت کې (و) پر الف (ā) بدلېږي او په پای کـې یې زورکی (ə) زیاتېږي، لکه:

پښتون	پښتانه
زوړ	زاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ	ماړه
زنګون	زنګانه

ځینې یو څپیز نومونه او صفتونه هم مغیره حالت لري، چې په زورکي(ə) پای ته رسېږي، لکه:

اوم	اومه
مل	مله
مړ	مړه
اوږد	اوږده
شین	شنه
سور	سره .. او داسې نور

خو په پښتو کې هغه نومونه، چې تر ټولو زیات مغیره حالتونه لري دا دي:

۱- هغه نومونه چې په زور (a) پای ته رسېدلي وي، په تېره بیا هغه نومونه چې په لفظي یا حقیقي ډول مفرد مونث وي، د دې نومونو جمع او مغیره حالت پر ښځینه یا اوږده (ې) پای ته رسېږي، لکه:

مفرد اصلي حالت	مفرد مغیره حالت	د جمعې حالت
تخته	د تورې تختې رنګ	تختې
لښته	د لښتې پاڼې	لښتې
ونه	د ونې سیوری	ونې
سترګه	د سترګې لید	سترګې
منه	د منې رنګ	منې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې نومونو د اصلي او مغیره حالت په لیکنې بڼه کې څه ستونزه نه پېښېږي، خو که د (ې) پر ځای بله یا (ئ) ، (ي)، (ی) او یا هم (ی) وکارول شي، مانا یې بدلولای او تلفظ یې سختولای شي.

۲- د مغیره حالت نور ډېر کارېدونکي نومونه یا صفتونه همغه دي، چې په نرینه، نرمې یا زوروالې (ی = ay) پای ته رسېدلي وي. دا ډول نومونه یا صفتونه دویم یا مغیره حالت لري، د یادونې وړ ده، چې د دې نومونو جمع او مغیره حالت دواړه په یو ډول تر سره کېږي او دواړه په څرګندې یا معروفې یا (ي= i) پای مومي. دلته به موږ د دې نومونو یا صفتونو اصلي یا مغیره حالت ته نغوته وکړو.

بریالی ډوډۍ خوري.	بریالي ډوډۍ وخوړه.
توریالی خاندي.	توریالي وخندل.
د ادب پوهنځی مې خوښ دی.	د ادب پوهنځي محصل یم.
ګلالی درس لولي.	ګلالي درس ولوست.

او همداسې په لسګونو بېلګې...

که چېرې د دې نومونو د اصلي او مغیره حالت توپیر ونه شي، نو هم یې په مانا کې توپیر پېښیږي او هم په تلفظ کې. په ځینو ملي او نړیوالو رسنیو کې چې د پښتو (یاګانو) کارونه په دقیق ډول نه تر سره کېږي، ویندویان د متن په لوستنه کې له ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروتنو سره مخامخېږي، خو له نېکه مرغـه چـې د دې نومونـو اصلي، مغيره او د جمعې حالت په استعمال کې څه ليکنۍ ستونزه نه شته، ټولو پښتو لوستوالو او ليکوالو ته په کـار دي، چـې د دې نومونو ليکني سمون او سم استعمال ته ډېر پام وکړي، ځکه هغـه ستونزه چې د نورو نومونو په ليکنۍ برخـه کـې شـته، دلتـه هغـه ستونزه نه لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

په پښتو کې د کلمو سمه لیکنه

کلمه: داسې یو ژبنی عنصر دی، چې تر یوه زیاتو اوازونو څخه رغېدلې وي او مانا ورکوي،که چېرې پـر بېلابېلـو غـږونو ووېشـل شي مانا له لاسه ورکـوي او پـر بـې مانـا غـږونو بـدلېږي. ځیـنې ژبپوهان د کلمې او مورفیم توپیر همدا ګڼـي، چـې کلمـه یـوه لغوي مانا لري، خو مورفیم یو لفظي واحد دی، کېدی شي مانـا ولري او یا یې ونه لري.دا چې د ګرامر له پلوه کلمې پر څو برخو وېشل کېږي او په جمله کې د موقعیت له مخې د هغو مانـا څـه ډول اوړي را اوړي، پر دې باندې دلته بحث نه کوو، دلته مـوږ یوازې پر دې غږیږو، چې کلمه نوم دی، که صفت، فعل دی او که قید او یا هم بل کوم څه؟ څه ډول لیکل کېـږي؟ ځکـه دلتـه زموږ کار لیکنې سمون سره دی.

۱- خپلواکې یا نا ترکیبي کلمې: هغه کلمې دي، چـې پـه مستقل ډول مانا ورکوي؛ له کومې بلـې کلمـې یـا مـورفیم څخـه رغېدلې نه وي او له اوازونو پرته پر نورو برخو د وېش وړ نـه وي. د دې ډول کلمو په لیکنه کې ډېره ستونزه نه شته پـه تېـره بیـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا ډول کلمې پر کانسونینټ پای ته رسېدلي وي، دلتـه بـه دې ډول کلمو ته اشاره وکړو:

الف- پر کانسونینټ پایته رسېدلې کلمې: هغه کلمې چـې پر کانسونینټ پای ته رسېدلي وي، هغـه مفـردې وي کـه جمـع، ښځینه وي که نرینه، په لیکنه کې یې ډېـرې سـتونزې نـه شـته، لکه:

لاس، ګل، اس، نوک، غر، لمر، سیند، مور، خور، ورور، کور، تور، غم او داسې نور...

ب- پر واول (زور= a) پایته رسېدلې کلمې: هغه کلمـې یـا نومونه چې پر زور (a) یا هم په زورکي (ə) پای ته رسېدلي وي، د هغو په لیکنې برخه کې یوه څه ستونزه شـته، هغـه پښتـون چـې مورنۍ ژبه یې پښتو وي او یا هم هغه کسان چې پښتو ژبـه یـې ښه پخه زده وي، هغوی ته یې توپیر او لوسـتنه مشـکل نـه دي، خو هغه څوک چې له لیکه پښتو ژبه زده کوي، هغو ته یـې سـم تلفظ مشکل کار دی، لکه:

شنه (Šna) (صفت مفرد مونث)			شنه(Šnə) (صفت مذکر جمع)
غله (ğala)	//	غله ğlə	//
سره (sra)	//	سره srə	//
پړه (pṛa)	//	پړه pṛə	//
زړه (zaṛa)	//	زړه zṛa	(نوم مفرد مذکر)
تره (tara)	//	تره trə	//

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته بیا هم یادونه کېږي، چې کـه د زورکـي لپـاره د (ۀ) شـکل دود شي، نو د دې کلمو دقیق ضبط به په سلو کـې اتیـا اسـان شي او پاتې شل په سلو کې بیا هم د فونیمکي ابڅې پـه مـټ حلېدی شي.

ج - پر (یاګانو) پایته رسېدلې کلمې: هغه کلمې چې د پښتو (پنځه یاګانو) په حقیقت کې له (څلورو یاګانو) څخه پر یوې پای ته رسېدلي وي، که په لیکنه کې یې د (یا ګانو) له دقیقې کارونې ګټه پورته نه شي، نو هم د کلمې په تلفظ او هم د مانا پـه افـاده کې ستونزې راولاړېږي. دلته به یې څو مثالونه وړاندې کړو.

ناسم	سم
احمد ډوډی وخوړه.	احمد ډوډۍ وخوړه.
بریالی احمد وواهه.	بریالي احمد وواهه.
راځی چې درس ولولو.	راځئ چې درس ولولو.
د ده رنګ د سړی نه دی.	د ده رنګ د سړي نه دی.
هوسی راغله.	هوسۍ راغله.

۲ – ترکیبي کلمې: هغه کلمـې دي، چـې لـه دوو خپلواکـو کلمو یا مورفیمونو او یا هم له یـوې خپلـواکې کلمـې یـا یـوه نـا خپلواک مـورفیم څخـه رغېـدلې وي او لـه دې نـوي ترکیـب یـا جوړښت څخه یې یوه نوې مانا لاسته راغلې وي.

تر کیبي کلمې هم پر دوو ډولو وېشل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف – هغه ترکیبي کلمې چې د پیوستون وړتیا ونه لري: که له دې کلمو سره دویم عنصر یوځای هم شي بیا هم خپل جلا شکل ساتي، لکه:

مفرد	ترکیب یا جمع
غر	غرونه
سیند	سیندونه
وزر	وزرونه
ښکر	ښکرور
زور	زورور
خبر	خبریال
پکتیا	پکتیاوال او داسې نور

په دې کې (ونه)، (ور) ، (یال) او (وال) روستاړي دي، چې ماقبل ورسره د پیوستون وړتیا نه لري، خو نورې داسې ترکیبي کلمې شته، چې همدا روستاړي ور سره نښلېدلای شي. که په دې حالت کې بیا دا وروستاړي ترې جلا ولیکل شي، نو د کلمې لیکنی عیب ګڼل کېږي. لکه:

مفرد	ترکیب یا جمع
غم	غمونه
بحث	بحثونه
ننګ	ننګیالی
سمون	سمونوال او داسې نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب – هغه کلمې چې د پیوستون وړتیا لري: هغه ډول ترکیبي کلمې دي، چې له دوو زیاتو بېلابېلو اجزاو څخه رغېدلي وي او یوه نوې مانا ترې لاس ته راغلې وي، دا ترکیبي کلمې د یو ځای لیکلو وړتیا لري او باید یو ځای ولیکل شي خو په لیکنې برخه کې یې له ځینو لیکوالو تېروتنه کېږي او په جلا جلا ډول یې لیکي، یانې دواړه ترکیبونه بېلابېل لیکي، لکه: (ویی) یا (لغت) چې یو خپلواک مورفیم دی، که له ده څخه موږ د (پوهنه) په یو ځای کولو سره بل ترکیبي لغت جوړوو، نو بیا یې جلا جلا نه لیکو، لکه: (ویي پوهنه) که په دې ډول ولیکل شي نو بیا هم په اسانۍ سره د یوې واحدې مانا لپاره د یوه ترکیبي لغت په توګه کار نه شي ورکولای. سمه او درسته بڼه یې داده چې په ترکیبي او یو ځایي ډول ولیکل شي ؛ (ویپوهنه)، لکه د پوهاند زیار ((پښتو لیکلار)) دا سمه نه ده، چې موږ (لیک) جلا او (لار) جلا ولیکو، لکه د (لغت پوهنه) [1] په نامه چې یو ډېر مهم علمي کتاب لیکل شوی، د لغتونو د جوړښت په اړه ښه هر اړخیز علمي او ژورو بحثونه لري، خو د کتاب په عنوان کې دا تېروتنه هماغسې پاتې شوې ده.

د ترکیبي کلمو تر ټولو غوره او ښه لاره دا ده ، هغه ترکیب چې د یو ځای لیکلو وړتیا ولري، باید یو ځای ولیکل شي او هغه چې هېڅ وړتیا نه لري، مجبور یاستو هغه جلا جلا ولیکو. لکه پکتیا+ وال = پکتیاوال. مجبور یاستو جلا ولیکو. ځکه چې د

---

(۱) لغت پوهنه، څېړنوال دوکتور دولت محمد لودین، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳۵۵ ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب د لومړۍ برخې وروستی (الف) له خپلې وروستۍ کلمې یا مورفیم سره د پیوستون وړتیا نه لري، خو په (غزني) + (وال) کې چې دا وړتیا شته، نو بیا یې باید ضرور یو ځای ولیکو، لکه: غزنیوال، ارغندیوال، زرملوال، سمونوال او داسې نور...

د ترکیبي کلمو څو نور مثالونه :

یرغلګر

بلوسګر

هټیوال

نړیوال

ټولګیوال

څوکیوال

پوځیوال

ښکیلاکګر

ورانکار

نیواکګر

ټکمار

غمجن

ګټیالی

کتنپلاوی

چاپګر

لوبغاړی

ځانساتی

ورځچاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیانتکار
امانتکار
سستکار
نړیخور
ګډونوال
ولسواک
پانګوال
رښتینوال
ولسپال
ټولنوال
پرګنوال
ځمکواکي
نړیواکي
تمځی
پوهنځی
سمونځی
پالنځی
پخلنځی
لوبځی
ښویندی
ښکېلاک
زېښناک
ورېښمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتمین
لېونتون
هېڅکله
مخنیوی
بنسټوال او داسې نور... [1]

په پښتو کې لا هم یو شمېر داسې کلمې شته، چې تر اوسه یې په لیکښه کې سم سمکی نه دی راغلی، اکثریت نه، خو ځینې لیکوال یې سمې نه لیکي، د دې کلمو لپاره هم باید یو معیار ومنل شي. یو خو هغه کلمې دي، چې د پښتو ټولنې له پرېکړو سره سم په هغوی کې سمون راغلی او اوس په سمه بڼه لیکل کېږي او ځینې کسان لا اوس هم ترې سر غړاوی کوي او یا پرې نه پوهېږي. موږ به دلته په بېلابېلو وختونو کې د پښتو ټولنې له خوا شوې پرېکړې راوړو، له نېکه مرغه چې دا پرېکړې تر زیاته حده تطبیق شوي، خو له هغو پرېکړو وروسته ځینې نورې داسې کلمې هم شته چې اوس یې هم په لیکلو کې اختلاف شته. پر هغو به هم لنډه رڼا واچوو.

۳- د ځینو اختلافي کلمو په اړه د پښتو ټولنې پرېکړې:

الف- لومړنۍ پرېکړه:

د ۱۳۲۱ ل کال پر جوزا (۱۹۴۲م کال،جون) د پښتو ټولنې په غوښتنه د افغانستان پنځه ویشت (۲۵) تنو لیکوالو او پوهانو په

[1] - پښتو لیکلار، پوهاند زیار، ننګرهار پوهنتون، ۱۳٦۰ ل کال ۲۱۷- ۲۲۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ټولنه کې غونډه وکړه او پر یو دېرش(۳۱) اختلافي موادو باندې یې تر بحث وروسته فیصله وکړه، چې دا لاندې کلمې باید داسې ولیکل شي:

اختلافي صورتونه	فیصله شوي صورتونه
شونډې – شونډان	شونډې
کښېناست- کښېنوست	کښېناست
ټول خلق- ټوله خلق	ټول خلق
ټولې خبرې – ټوله خبرې	ټولې خبرې
پاته – پاتې	پاتې
که راغلی وای- که راغلی وی	که راغلی وای
لویه – لو	لویه
تویه – تو	تویه
مېړونه- مړونه (او داسې نور)	مېړونه .
ولید، ولیدو، ولیدئ، ومو لیدلو	ولید په ټولو ماضي ګانو

کې دغه یو شکل غوره شو، مګر په ځینو کې به په اخره کې (ه) هم ورزیاتوي، لکه: وواهه.

لُخ، لوخ	لُخ
وشو، وسو	وشو
شوی، سوی	شوی
شته، سته	شته
شی، سی	شی
لږه ډوډی، لږې اوبه، لږ ډوډی، لږ اوبه	لږه ډوډی، لږې اوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې خبرې ، ښه خبرې	ښې خبرې
غږ، غګ، غاګ	غږ ، ژغ
ځینې وايي، ځنې وايي	ځینې وايي
له ده ځنې ، له ده ځینې	له ده ځنې
چلوونکی، چلونکی	چلوونکی
ښوونکی، ښونکی	ښوونکی
ښوونځی، ښونځی	ښوونځی
کښې، کښ، کې	کښې
(پرې، په) په داسې مثالونو کې:	
احمد سترګې لري مګر لار	پر
پرې نه ويني، په نه ويني	
ويل، ويله	ويل
ولاړ، لاړ	ولاړ
وکړ، وکی، وکه	وکړ
وکړئ، وکئ	وکړئ
مونږ، موږ	مونږ
زما، زمونږ، ځما، ځمونږ	زما، زمونږ
زه، ځه	زه

يادونه: وروسته بيا د درېيمې غونډې په فيصله کې لومړی فيصله داسې تعديل شوه:

لومړی پرېکړه	تعديل شوی حالت
پاته	پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ	(مونږ،موږ) دواړه ومنل شو.
ولاړ	(ولاړ، لاړ) دواړه صورتونه ومنل شول.
لُخ	لوخ

ب- دویمه پړېکړه:

د ۱۳۲۷ل کال د سنبلې پر اتمه (۱۹۴۸م کال د اګست پر ۲۰مه) نېټه په کابل کې د پښتو ټولنې په غوښتنه د لرې او برې پښتونخوا نولسو (۱۹)تنو پښتنو لیکوالو او پوهانو د پښتو لیک د ځینو اختلافي موادو په اړه داسې فیصله وکړه:

اختلافي صورتونه	فیصله شوي صورتونه
ن، نړ	ن
زه، ته، ده- زهٔ، ته، ده	(زه، ته، ده) بې همزه په ټولو دغسې مثالونو کې
اورېدل، اخیسل، آورېدل،آخیستل	اورېدل، اخیستل (بې مده)
ولید، وګوره، اولیدو، اوګوره(اوداسې نور)	ولید، وګوره (بې الفه)
مې، دې، پرې، لاندې، باندې _مِ، دِ، پرِ،لاندِ، باندِ	مې، دې، پرې، لاندې، باندې
لومړی،کوچنی،ګوډ،ګوته، بوخت_ لمړی، کچنی،ګُډ،ګُته،بُخت	لومړی،کوچنی،ګوډ،ګوته، بوخت
چاپ، ګړی- چهاپ، ګهړی	چاپ، ګړی
(ښ)	دا توری به د ((ش)) او د ((خ)) په ځای نه لیکو
(ږ)	دا توری به د ((ژ)) او د ((ګ)) په ځای نه لیکو
(ځ)	دا توری به د تلل د مصدر په حال فعل او دغسې نورو افعالو کې لیکو لکه: ځي، بوځي، راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل، وی	ویل(یوازې په شعر کې ((وی)) جایز دی.
کښې، کښ	**کښې**
د ماضي بعید ضمیرونه	(وم، وو، وی، و، وه، وې) **یـــانې د مفـــرد غایـــب** لپاره دوه (وو) لیکل کېږي.
د شول د مصدر مشتقات	شوم، شوو، شوې، شول، شوه، شوي باید ولیکل شي.
د ټولو افعالو د مذکر جمع	پـه (لام) لیکـل پـه کـار دي، لکه:راغلل،ولیدل.
ټولې مطلقې ماضي ګانې	**باید داسې ولیکـو: ولیـد، وکـوت، وکـړ مګـر وتـاړه،** وواهه باید په اخر کې (ه) ولري.

ج- دریمه پرېکړه:

د ۱۳۳۷ل کال د سنبلې پر اتمه (۱۹۵۸م کال) د پښتو ټولنې پـه بلنه د شمالي او جنوبي پښتونخوا پښتانه لیکوال او پوهـان کابـل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کې راغلي وو، د سنبلې پر پنځمـه (د ا ګست پر ۲۷مه) نېټه د پښتو لیـک پـه اړه مجلسـونه او ادبـي بحثونه شروع شول، وروسته تر څو غونډو، بحثونو او ډېـرو څېړنـو د ځینو اختلافي موادو په اړه دا ډول پرېکړه وشوه:

اختلافي صورتونه	فیصله شوي صورتونه
ځمکه، مځکه، زمکه	ځمکه
زمری، مزری، ځمری	زمری
کښته، ښکته، خکته	کښته

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښه، ښپه، خپه	پښه
کښل، ښکل(د لیکلو او وېستلو په مانا)	کښل
کښلی (د ښایست په مانا)	ښکلی
ماسخوتن، ماخوستن	ماسخوتن
ورځ، روځ	ورځ
موږی، مېږوی	موږی
لویشت، ولېشت	لوېشت، لوېښت
ورک، روک	ورک
خسر، سخر	خسر
خوسا، سخا	خوسا
سکروټه، سروټکه، سکوروټه	سکروټه
ورور، رور	ورور
ورونه، رونه	ورونه
ورورولي، رورولي	ورور ولي
وروسته، روسته، روستو	وروسته
وروستی، روستی	وروستی
سیوری، سوری	سیوری
اخلم، اخلې، اخم، اخی، الم،الې	اخلم، اخلې
ښبل، ښښه- بخښل، بخښنه	ښبل، ښښه
ماسپښین، مازپښین، ماپښین	ماسپښین
کوم، کم	کوم
اغږل، اخښل، اخل	اغږل
نمړی، مړی، نوړی	نمړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی، زامن- ځوی، ځامن	زوی، زامن
زېړېدل، ځېړېدل	زېړېدل
زغستل، ځغستل	زغستل
زلمی، ځلمی	زلمی
سوځل، سېځل، سوزل، سېزل،	سوځل، سېځل
خوځېدل، خوزېدل،	خوځېدل
غورځنګ، غورزنګ	غورځنګ
زغمل، ځغمل	زغمل
ژرنده، زرنده، جرنده	ژرنده
ژبه، زبه، جبه	ژبه
ژړا، زړا، جړا	ژړا
ژوند، زوند، جوند	ژوند
ژمی، زمی، جمی	ژمی
ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
خېژي، خېزي، خېجي، خېړي	خېژي
ژۂ، زۂ، جۂ	ژۂ
ژور، زور، جور	ژور
نژدې، نږدې، نزدې	نژدې
لمر، نمر، نور، مر ، میر	لمر، نمر
نمسی، لمسی، نوسی	لمسی، نمسی
لمونځ، نمونځ، مونځ	لمونځ
لمانځه، نمانځه، مانځه	لمانځه، نمانځه
لامده، لانده	لامده، لانده

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسرلی، سپرلی	پسرلی، سپرلی
ږغ، غږ، ژغ	ږغ، غږ
کنځل، ښکنځل	کنځل، ښکنځل
جینی، نجلی، جلی، جیلی	جینی، نجلی
لمبر، نمبر	لمبر
نولس، نونس	نولس
وېره، بېره، اېره	وېره
وییده، بیده، اوده	ویده
ویاله، بیاله، واله	ویاله
اوبدل، اودل، اوبل	اوبدل، اودل
نښتل، مښتل	نښتل
بزرګان، ملکان، بزرګانان، ملکانان	بزرګان، ملکان
وزه، بزه، بیزه	وزه
کارغه، قارغه، کارګه	کارغه
ڼ، نړ	ڼ
کجیر، قجیر	کجیر
ټوکه، پړک، چکړې، ټوقه، پړق، چقړې	ټوکه، پړک، چکړې
زړۀ ، زړه	زړه
تۀ، ته	ته
زۀ، زه، ځه	زه
لوی، لو	لوی
دوی، دوئ	دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی، هغوئ	هغوی
لویدیز، لویدیځ، لوئیدیز	لوېدیز
وویل، اووئیل	وویل
یو، ائینده، یوء ، آینده	یو، آینده
{ې}	دا توری (مجهوله یا) باید بې ځایه او د معروفې یا په ځای استعمال نه شي.

د پښتو ټولنې تر دې درېګونو پرېکړو وروسته دوه نورې ډله ییزه پرېکړې هم شوي، چې یوه د باړه ګلۍ علمي سیمینار پرېکړې دي او بل د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب له خوا د رابلل شوي ورکشاپ پرېکړې دي، چې دلته وړاندې کېږي:

د-د پښتو د متحد لیکدود او لیکلار لپاره د ((باړه ګلۍ)) د غونډې متفقه پرېکړې:

د پښتو لیکدود په اړه د پښتو ټولنې تر درېیمې پرېکړې (۳۲) کاله وروسته یو ځل بیا د دې شرایط برابر شول، چې د پښتو د یو متحد لیکدود د رامنځته کولو لپاره عملي هلې ځلې وشي. په دې لړ کې د پېښور پوهنتون د پښتو اکیډیمۍ په نوښت د (۱۳٦۹ل کال) یا د ۱۹۹۰ م کال د جولای له (۱۰) تر (۱۲) پورې د سوات په ((باړه ګلۍ)) کې یو درې ورځینی سیمینار جوړ شو، چې په کې د پښتونخوا له ګوټ ګوټ څخه تقریباً سلو تنو ادیبانو او ژبپوهانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګډون کړی و، دې غونډې په خپلې لومړنۍ ناسته کې د کار شل کسیزه کمېټه وټاکله، چې په کې دغه ښاغلي شامل وو:

۱- پروفیسور سید محمدتقویم الحق کاکاخېل، ۲- پروفیسور جهانزېب نیاز، ۳- پروفیسور نصیرالدین، ۴- حبیب الله رفیع، ۵- منتظر بیټنی، ٦- عبدالکریم بریالی، ۷- همېش خلیل، ۸- ډاکتر محمداعظم اعظم، ۹- ډاکتر خالد خان خټک، ۱۰- محمدپرویش شاهین، ۱۱- پروفیسور محمدافضل رضا(اعزازي غړی)، ۱۲- پروفیسور خواجه محمد سائل، ۱۳- نورشاه جهان انور، ۱۴- ډاکتر وردګ (اعزازي غړی) ۱۵- سیال کاکړ، ۱٦- سیداحمد مومند، ۱۷- ډاکتر محمداقبال نسیم خټک، ۱۸- ډاکتر محمداسرار(اعزازي غړی) ۱۹- خیبر اپریدی، ۲۰- پروفیسور یارمحمد مغموم.

د کار د کمېټې غړیو په درېو ناستو کې د پښتو لیکدود ستونزې، کشالې او ګډوډۍ په هر اړخیزه توګه وڅېړلې، پر ټولو یې په سړه سینه غور وکړ او په هره برخه کې تر علمي بحث وروسته یوې نتیجې ته ورسېدل. کمېټې د خپل کار وروستۍ پرېکړې او نتایج په لویه غونډه کې واورول چې د ټولو د تائید وړ وګرځېدل او ملاتړ یې ترې وکړ. د پښتو متحد لیکدود په اړه یې خپلې وروستۍ متفقه پرېکړې داسې صادرې کړې:

((۱- هغه کلمې چې د عربۍ او فارسۍ نه پښتو ته راغلې دي او معنا یې هم هغه ساتلې ده، هغه به په خپل اصل شکل کې لیکلی شي، لکه: قصه، قمیس، ضعیف. او هغه کلمات چې پښتو خپل کړي دي معنا یا شکل یې بدل شوی دی، هغه به په پښتو کې په اوښتي شکل لیکل کېږي، لکه: تپوس، پام او د عربۍ مخصوص

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي به د پښتو په کلماتو کې نه لیکو، مثلاً: ((تورخم)) به په ((ت)) لیکو په ((ط)) به یې نه لیکو.

۲- ((ڼ)) به د یو توري په شکل کې د پښتو په ا-ب-ت، یعنې حروف تهجي کې د ((ن)) نه وروسته لیکلی شي او نوم به یې ((نوڼ)) وي.

۳- هغه کلمې چې په اخر کې ((زور)) لري هغه ب په (ه) لیکلی شي لکه: خوشحاله (مذکر) خوشحاله (مونث) او دغه (ه) به د تانیث مخصوص علامت نه شي ګڼلی.

۴- ((مد)) په پښتو کې نه شته.

۵- مجهوله ((ے)) چې په قطبي پښتونخوا کې پرته لیکل کېږي، هغه به همداسې پرته لیکلی شي، لکه: سړے و غیره، البته په افغانستان او سویلي پښتونخوا کې به د دوی د خپل لیکدود سره سمه د مخکې په شان لیکلی شي.

٦- مخصوصه (ی) به د کلمې په مینځ کې ((ېـ)) او اخر کې ((ې)) لیکلی شي، لکه سړې اوبهٔ، خېر و غیره. مجهوله یعنې پرته ((ے)) به هم د کلمې په مینځ کې د مخصوصې ((ېـ)) غوندې لیکلی شي.

۷- د معروفې ((ي)) لپاره به دوه څنګ په څنګ ټکي ((ي)) لیکلی شي، لکه: سړي، زمري او نور.

۸- یای تانیث ((ی)) به په اخر کې د کش سره لیکلی شي، لکه: کرسی، جینی و غیره.

۹- د فعل لپاره به د مخکې غوندې د ((ی)) دپاسه ((ء)) لیکو، لکه: وخورئ، وکړئ و غیره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- په ضمیر متصل او ((ېئ)) کې به په ((ی)) باندې همزه لیکلی شي او مخصوصه ((ې)) لیکلی شي او یا به ((ی)) او مخصوصه ((ی)) لیکلی شي، لکه په ((یئ)) کې به یوه ((ی)) او په دویمه ((ی)) باندې همزه لیکلی شي.

۱۱- په داسې ((ه)) کې، لکه: زړۀ، ښۀ، پۀ، تۀ د مخکې په شان د ((ه)) دپاسه ((ء)) لیکو، یعنې زړۀ، ښۀ، څۀ کې به د ((ه)) دپاسه ((ء)) وي. په افغانستان او سوېلي پښتونخوا کې به هم دغه رنګ لیکلی شي.

۱۲- ((ګ)) به په کونډ لیکلی شي.

۱۳- کښې، کښېناستل، نخښه، بخښل او داسې نور ټکي به هم دغه رنګ لیکلی شي.

۱۴- معدوله ((واو)) به د ټکو نه نشي غورځولی، لکه: خولۀ، خوارۀ، ګوند، غوندې وغیره.

۱۵- هغه ټکي یا کلمې چې د عربی او فارسی نه د ((پیش)) په حالت کې راغلي دي په ((پیش)) به لیکلی شي یعنې په خپل رنګ کې لکه: ګُل، بُلبل، هغه پښتو کلمې چې پېښ لري هغه به په مجهوله ((واو)) لیکلی شي، لکه: پوښتنه، مور او نور.

۱٦- معروف ((واو)) به د کلمو نه نه غورځول کېږي او دپاسه به پېښ ورکولی شي، لکه: نُور، سُور او نور.

۱۷- د پښتو مخصوص توري څ،ځ،ښ،ږ به همدغسې لیکلی شي.

د کمېټې سفارش دی چې پښتو اکیډیمي دې د مرکزي او صوبايي حکومت په مدد د استادانو او طالب علمانو لپاره یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهنما کتاب تیار کړي، چې د دې ټکو په استعمال کې اشتباه ختمه شي. (د فیصلې په پای کې (۲۰) کسیزې کمېټې د غړو لاسلیکونه کړي دي).

د ۱۳۸۷ل کال د ثور پر ۲۸مه نېټه، د افغانستان د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست له خوا، د درسي نصاب د پښتو او دري کتابونو د واحد لیکدود په اړه درې ورځینی علمي ورکشاپ جوړ شوی و. په دې علمي ورکشاپ کې د لاندې کلمو پر اختلافي یا توپیري بڼو بحث وشو او په دې ډول یوې واحدې نتیجې ته ورسېدل:

هـ- د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب لپاره منل شوی واحد لیکدود:

گڼه	بېلابېلې لیکلې بڼې			منل شوې بڼه
	لومړی	دویمه	درېیمه	
۱	اوویشتم	اوه ویشتم		اوویشتم
۲	اغزی	ازغی		اغزی
۳	ایستلی	ویستلی		ایستلی
۴	اواره	هواره		هواره
۵	اوسپنه	وسپنه		اوسپنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦	اولس	ولس		ولس
۷	انځورولای	انځور کولای		انځـــورولا ی
۸	وولسم	اولسم		اوولسم
۹	اولسمشر	ولسمشر	اولس مشر، ولس مشر	ولسمشر
۱۰	پرانیزي	پرانستل	پرانیستل	پرانیستل
۱۱	بریښنا	برښنا		برېښنا
۱۲	برخوال، برخلیک	برخمن	برخـــــه من	برخمن
۱۳	باندنیو	باندینیو		باندنیو
۱۴	بوزي	بوځي		بوځي
۱۵	بېځایه	بیځایه	بې ځایه	بېځایه
۱٦	بې درنگه	بېدرنگه		بې درنگه
۱۷	برخه وال	برخوال		برخوال
۱۸	تېلفون	تلیفون	ټیلیفون	تلیفون
۱۹	تشبه	تشبیه	تشبې	تشبیه
۲۰	تغیر	تغییر		تغییر
۲۱	تعین	تعیین		تعیین
۲۲	تللی	تلی		تللی
۲۳	تېرونکی	تېروونکی		تېروونکی
۲۴	تمباکو	تماکو	تنباکو	تنباکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵	پسرلی	سپرلی		پسرلی
۲٦	په خپلو	پخپلو		په خپلو
۲۷	پنځلس	پینځلس		پنځلس
۲۸	په ټولنه کې	په ټولنې کې		په ټولنه کې
۲۹	پاتې وو	پاته وو		پاتې وو
۳۰	پدغه	په دغه		په دغه
۳۱	په درناوې	په درناوي	پدرناوې	په درناوي
۳۲	پاچایان	پاچاهان	بادشاهان	پاچایان
۳۳	په واسطه	پواسطه		په واسطه
۳۴	پطرول	پټرول	پترول	پترول[1]
۳۵	پیل	فیل		فیل
۳٦	پطلون	پتلون		پتلون
۳۷	پل	پول		پول
۳۸	په کې	پکې		پکې[2]
۳۹	پاسنی	پاسینی		پاسنی
۴۰	ښوونکو	ښوونکیو		ښوونکو

[1] هغه کلمې چې له لاتیني څخه عربي او له عربي څخه پښتو ته راغلې وي او ط ولري ط په ت بدلېږي او په خپله اصلي بڼه لیکل کېږي.

[2] کله چې ((په)) د سربل بڼه ولري، باید جلا ولیکل شي او که چېرې داسې نه و، نو یو ځای دې ولیکل شي، لکه: ((په کور کې نه شته)) ((اوبه پکې نشته)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۱	خوشحال	خوشال(نوم)		خوشحال (مرکب صفت) خوشال (نوم)
۴۲	ختیځ(شرق)	ختیز(شرقي)		ختیځ-ختیز
۴۳	خپل منځي	خپلمنځي		خپلمنځي
۴۴	ځبېښل	زبېښل		ځبېښل
۴۵	ځایدای	ځائیدای	ځاېیدای	ځاېیدای
۴۶	څلېریشت	څلورویشت	څلرویشت	څلرویشت
۴۷	څښل	څکل	څښاک	څښل-څښاک
۴۸	څېړونکو	څېړونکیو		څېړونکو
۴۹	چلم	چیلم		چیلم
۵۰	چورت	چروت	چُرت	چورت
۵۱	دوه ځله یې	دوه ځلې یې		دوه ځله یې
۵۲	درانه	درانده		درانه
۵۳	دوکان	دکان		دوکان
۵۴	دعا	دوعا		دعا
۵۵	دوولسم	دولسم		دولسم
۵۶	دویم	دوهم		دویم
۵۷	دریم	درېم	درېیم	درېم

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۸	رغاونه	رغونه		رغاونه
۵۹	رامینځته	رامنځته	رامنځ ته	رامنځته
٦۰	ریښتیا	رښتیا		ریښتیا
٦۱	راکښل	رانښکل		راکښل
٦۲	زانګو	ځانګو		زانګو
	زنګل	ځانګل		زنګل
٦۳	زلمی	ځلمی		زلمی
٦۴	زوی	ځوی		زوی
٦۵	زنځیر	ځنځیر		زنځیر
٦٦	زوز	ځوځ	ځوز	ځوز
٦۷	ژبدود	ژب دود		ژبدود
٦۸	ژباړنه	ژباړه		ژباړه
٦۹	راکړ شو	راکړای شو	راکـــړل شوی	راکړی شـو(د مفـرد لپـاره)، راکـړ شـول(د جمعـي لپـاره) ښـځینه او نرینه توپیر یې له مرستیال فعل څخه کیږي.
۷۰	سوزي	سوځي		سوځي
۷۱	سون	سونګ		سونګ
۷۲	سکه	سیکه		سیکه
۷۳	ساه	سا	ساء	سا
۷۴	سهیل	سویل		سویل
۷۵	سیمه ایز	سیمه ییز		سیمه ییز
۷٦	شوری	شورا		شورا
۷۷	شات	شهد		شات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۸	شوده	شیده	شـــودې، شېدې	شېدې
۷۹	طوفان	طوپان	توپان	توپان
۸۰	طوطي	توتي		توتي
۸۱	عاشوری	عاشورا		عاشورا
۸۲	غوصه	غصه	غوسه	غوسه
۸۳	غنچه	غونچه		غونچه
۸۴	کیلي	کلي		کیلي
۸۵	کښېوت	کېووت		کېووت
۸٦	کلتور	کولتور		کلتور
۸۷	کندز	کندوز	قندز	کندوز
۸۸	کندهار	قندهار		کندهار
۸۹	کونړ	کنړ		کونړ
۹۰	کرنه	کرهنه		کرنه
۹۱	کلمه	کلیمه		کلمه
۹۲	کومک	کمک		کومک
۹۳	کنځل	ښکنځل		کنځل
۹۴	کړي دي	کړیدي		کړي دي
۹۵	نه لري	نلري		نه لري
۹٦	لپاره	له پاره		لپاره
۹۷	لیمڅی	لمڅی		لیمڅی
۹۸	لیرې	لېرې	لرې	لېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۹	لعل	لال		لال
۱۰۰	لار	لیار		لار
۱۰۱	له پاسه	لپاسه	دپاسه	له پاسه
۱۰۲	مسوول	مسؤول	مسؤل	مسؤول
۱۰۳	مونږ	مور		مور
۱۰۴	مؤلف	مولف		مؤلف
۱۰۵	مسئله	مساله	مسله	مساله
۱۰۶	منځ	مینځ		منځ
۱۰۷	معنی	معنا	مانا	مانا
۱۰۸	ملیون	میلیون	میلون	میلیون
۱۰۹	نهه ۹	نه		نهه ۹
۱۱	نحوه	نحو	نحؤ	نحو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۰				
۱۱۱	نرینه	نارینه		نرینـــــــــه (صفت) نارینـه (نوم
۱۱۲	نصوار	نسوار		نسوار
۱۱۳	نشته	نه شته	نیشته	نشته
۱۱۴	نژدې	نږدې	نیږدې	نژدې
۱۱۵	نړیوال	نړۍ وال		نړیوال
۱۱۶	نږور	انږور	نږور	نږور
۱۱۷	نشه	نیشه		نشه
۱۱۸	نه شم کولی	نشم کولای	نـــه شـــم کولای	نـــه شـــم کولای
۱۱۹	نه کوي	نکوي		نه کوي
۱۲۰	نه لري	نلري		نه لري
۱۲	واخیست	واخست		واخیست

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱				
۱۲۲	ورمېږ	اورمېږ		ورمېږ
۱۲۳	وربشې	اوربشې		وربشې
۱۲۴	وښایاست	وښیاست		وښایاست
۱۲۵	هندوانه	هیندوانه	هندوانه	هندوانه
۱۲۶	هنداره	هینداره		هنداره
۱۲۷	هدیره	ادیره		هدیره
۱۲۸	هستوګنه	استوګنه		استوګنه
۱۲۹	یادښت	یاداشت	یـــــاد داشت	یادښـــت(د یـــاد داشـــت پرځـــای) او یادونـه د (تـذکر) پـر ځای کارول کېږي.
۱۳۰	راغلی و	راغلی وو	راغلی ؤ	راغلی و
۱۳۱	کیږدي	کیدي	کېږدي	کېږدي
۱۳	کښینه	کینه	کېنه	کېنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲				
۱۳۳	گوره	ګوره		د (ګ) پرځای (ګ) کره ومنل شو.
۱۳۴	علماو	علماوو		علماوو[۱]
۱۳۵	منع کوي	منعه کوي	منه کوي	منع کوي
۱۳۶	معلومات	مالومات		معلومات[۲]
۱۳۷	مازغه	ماغزه		ماغزه[۳]
۱۳۸	منځګړی	منځ ګړی	منځـــــه ګړی	منځګړی
۱۳۹	نجلۍ	جلۍ	جینۍ	نجلۍ[۴]

[۱] د خپلواک پای (ā،a) ویبونو جمع په دوو (واونو) جوړېږي، لکه (a): د جمله وو مخلوقاتو پلار دی دا، (ā پای)، لکه اړتیاوو، علماوو، سپېڅلتیاوو...

[۲] د پښتو کولو (مغنولو) په شرطونو کې د التباس یا ټکر نه رامنځته کېدو شرط اړین دی.

[۳] د الف منځو کلمو په مغیره کولو کې منځنی الف له منځه ځي، لکه: مغزو، مېلمنو، پښتنو، درو (درملو) خوړو.

[۴] د کلمو په منځ کې (ی) ګانې د شک او التباس د له منځه وړلو لپاره حتمي دي، له دې پرته د کلمو په منځ کې بېځي حتمي نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴	اوبدل	اودل	اوبل	اوبدل
۰				

که موږ د پښتو ټولنې د سمون بهیر ته نظر وکړو، نو وبه ګورو چې ډېر مثبت بدلون په کې راغلی او رښتیا هم پرځای پرېکړې یې کړي دي، تر لومړۍ پرېکړې یې دویمه غوره او تر دویمې درېیمه هغه غوره ده، د وخت په تېرېدو سره تر درېیمې پرېکړې وروسته څه ناڅه نور سمون هم راغلی دی، وګورئ اکثره پرېکړې یې سمې کارېږي، ډېر کم خلک یې تر پرېکړو دمخه حالت بڼه لیکي.

تر پرېکړې دمخه حالت	اوسنۍ زیاته کارېدونکې بڼه
کنځل، ښکنځل	کنځل
اوبدل، اودل	اوبدل
جینۍ، نجلۍ	جینۍ
ږغ، غږ	غږ
پسرلی، سپرلی	پسرلی
لمر، نمر	لمر
لمسی، نمسی	لمسی
خېژي	خېږي
ورونه	ورونه
لوېشت، لوېښت	لوېشت او ځینې نورې کلمې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پورتنیو سمونونو سربېره ځینې نـورې کلمـې هـم شـته چـې تراوسه یې په لیکنې برخه کې څه ستونزې شته. لـه هغـې جملـې څخه یوه هم په تورو د اعدادو لیکنه ده، لکه:

دوم/ دوهم/ که دویم

دریم که دریم

شپاړلسم که شپاړسم او داسې نور...

د عدودونو په برخه کې زه فکر کوم، چې دلته یوه قاعـده شـته، که هغې ته دقیق شو کېدی شي، ستونزه تر زیاته بریده حل شي، قاعده داده چې:

الف- هغه عددونه چې په پای کې یې واول راغلـی وي، لکـه: دوه، درې، اویا، اتیا، نوي او نور، دا پـه پـای کـې د یم (em) پـه عددي روستاړي، چې د یوه عدد د پوړې څرګندونه کوي، لیکـل کېږي، خو زورکی (ə) چې هغه هم واول ګڼل کېږي، کـه د کـوم عدد په پای کـې راشـي، هغـه هـم د نـورو رتبـه یـې عـددو بڼـه خپلوي. نو دلته قاعده دا ده چې خپله عدد + رتبه یې روستاړی.

دوه + یم	(em+dwa)	دویم	(dwaem)
درې + یم	(em+dre)	دریم	(dream)
اتیا + یم	(em+ātya)	اتیایم	(ātyāem)
نوي + یم	(em+nawi)	نوییم	(nawiem)
اویا + یم	(em+āwyā)	اویایم	(āwyāem)

او داسې نور...

ب- هغه عددونه، چې پـر کانسـونینټ پـای تـه رسـېدلي وي، د هغوی پوړیزي، حالت په ام (am) روستاړي پای ته رسېږي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور + ام	(am+calor)	څلورم	(caloram)
شپږ + ام	(am+špaẓ)	شپږم	(špaẓam)
لس + ام	(am+las)	لسم	(lasam)
یوویشت + ام	(am+yewwišt)	یوویشتم	(yewwištam)
دېرش + ام	(am+derš)	درېشم	(deršam)
څلوېښت + ام	(am+cəlwiṣt)	څلوېښتم	(calwiṣtam)
پنځوس + ام	(am+panjos)	پنځوسم	(panjosam)

البته په پښتو- عربي ليکدود کې د رتبه يي عددونو ټول اوازونـه انځورېدلای نه شي. هغه عدودونه چې په زورکي پای ته رسېدلي وي، هغه هم تر همدې قاعدې لاندې راځي يانې په (ام) يې رتبه يي حالت څرګندېږي، لکه:

پنځه + ام	(am+pinĵə)	پنځم	(pinĵam)
اوه + ام	(am+owə)	اووم	(owəam)
نهه + ام	(am+nəhə)	نهم	(nəham)
شپېته + ام	(am+špetə)	شپېتم	(špetam)

او داسې نور...

د پورتنيو کلمو ترڅنګ بل هغه ډول کلمې دي، چې پښتـو دي اکثره يې د پښتو ټولنې په پخوانيو پرېکړو کې راغلي او ځينې يې نه دي راغلي، اوس يې هم ځينې خلک په ناسمه بڼه ليکي لکه:

ناسم	سم
تيګه	تيږه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګیره	ږیره
توګل	تورږل
پختو	پښتو
پختونخوا	پښتونخوا
پکې	په کې
لخوا	له خوا
یواځې	یوازې
ستونځه	ستونزه
دپاره	لپاره
کونکی	کوونکی
پدې	په دې
مخامخ کېږي	مخامخېږي
بخښونکی	بښونکی
بخښنه	بښنه
سوله ایز	سوله ییز
کښې	کې
زمونږ	زموږ
کښېږدي	کېږدي
کښیني	کېني
ځوی	زوی
نړۍ وال	نړیوال
نشي	نه شي
مینځ	منځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمه ایز	سیمه ییز	
ثبتونکی	ثبتوونکی	
تښتونکی	تښتوونکی	
لدې	له دې	او نورې

۴- له نورو ژبو څخه پښتو ته راغلې کلمې:

پر عددونو سربېره نورې داسې ګڼې کلمې هم شته، چې تراوسه یې په لیکلو کې اختلاف شته، له هغې جملې څخه یو هم له نورو ژبو څخه راغلې کلمې دي، په دې ډله کې دا کلمې شاملې دي:

الف- له انګلیسي ژبې څخه راغلې کلمې: چې اکثره یې نړیوال لغتونه ګڼل کېږي او په همغه مانا او مفهوم دلته هم کارېږي، دا ډول کلمې د ټولو پښتنو ترمنځ یو ډول نه لیکل کېږي، نو ځکه خو په کار ده، چې لیکنې یووالی یې رامنځته شي. د کوزې پښتونخوا پښتانه دا ډول کلمې د انګرېزۍ په دود تلفظوي او کاروي یې، خو په افغانستان کې یې د دې کلمو لیکنې معیار فرانسه یې تلفظ نیولی، چې د افغانستان دري ژبې یې هم همدې ته ورته تلفظوي. د دې کلمو ځینې یې دا دي:

افغانستان	کوزه پښتونخوا
سوسیالیزم	سوشلیزم
انترناسیونالیزم	انټرنشنلیزم
دیموکرات	ډیموکراټ
دیموکراسي	ډیموکراسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

استوکراسي	ارستوکراسي
بروکراسي	بیروکراسي

د خاصو نومونو په کارونه کې هم توپیرونه شته.

لکه:

ایټالیا	ایټلي
اسیا	ایشیا
مالیزیا	ملیشیا
اندونیزیا	اندونیشیا
هند	انډیا
چیچنیا	چیچن
اروپا	یورپ او داسې نور...

په دې برخه کې یوه قاعده دا ده، چې هرې ژبې ته چې د بلې ژبې کومه کلمه راځي، نو دا ژبه پرې د خپل فونولوژیک جوړښت عملیه تطبیقوي او هغه کلمه تر هغه حده صقیلوي، چې د خپلې ژبې د محاورې مسیر ته یې برابره کړي. دا بهیر تر هغه حده جواز لري چې د کلمې مانا بدله نه شي. نو د پورتنیو کلمو افغاني شکل ته که ترجیح ورکړای شي بده ځکه نه برېښي، چې د کلمې اصلي مانا نه بدلېږي یوازې په تلفظ کې یې څه ناڅه بدلون راځي، چې دا هم یو ډول اسانتیا رامنځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلې کلمې: يو هغه ډول کلمې دي، چې له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلي، پښتو پرې خپل قانون تطبيق کړی او ډېر زيات فونولوژيک تغييرات يې په کې راوستي، د دې ډول کلمو په ليکنې برخه کې هم کېدی شي، همدې پښتو بڼې ته يې ترجيح ورکړای شي، لکه:

خلق	خلک
قميص	کميس
تفحص	تپوس
حق+ له	هکله
معنی	مانا
يعنې	يانې
معنوي	مانيز

او داسې نور...

بل هغه ډول عربي کلمې دي، چې مذهبي ارزښت او مفهوم لري، په هغو کې تغيير او تبديل راوستل نه يوازې د کلمې بڼه بدلوي، بلکې مانا يې هم تغييروي او مذهبي ارزښت او مانا يې له منځه ځي، په کار دي چې دا ډول کلمې په خپله اصلي بڼه وليکل شي لکه:

ايمان، حج، زکات، فرض، سنت، واجب، دعا، نيت، الله، اکبر، مذهب، دين، استنجا، صدقه، قرباني، خيرات، مسحه، ايات، حديث، وعده، جبر، غفار، اختيار، خير، اذان، سجده، رکوع،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکاح، طلاق، عاق، امام، قبله، کعبه، رسول، نبی، قـرآن او داسـې نور[1]. په داسې حال کې چې یو شمېر عربي کلمې باید د مذهبي مانا او تقدس له مخې په همغه عربي بڼه ولیکل شي، ځینې نورې کلمې چې سوچه پښتو دي او پښتو ریښه لري، خو د زمانې کاتبانو هغه په شعوري او ناشعوري ډول د عربي او دري ژبـې د قاعـدې تابع کړي او یا د عربي خاص توري یې په کې ورګـډ کـړي دي، هغه هم باید په خپله هماغه پښتو بڼه ولیکـل شـي. قاعـده دا ده، چې لس عربي توري (ث، ذ، ح، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق) چې په کومه کلمه کې راځي، دا کلمې طبعاً عربي دي او دا قطعـاً پـه هغو کلمو کې نه شي راتللای چې پښتو ریښه لري.

سمه پښتو بڼه	ناسمه بڼه	
ساپی	صافی	
اپریدی	افریدی	
خوشال	خوشحال	
الینګار	علینګار	
الیشنګ	علیشنګ	او ګڼ شمېر نور

(ع) په هغو کلمو کې راتلای شي، چې عربي وي، قطعاً پـه هغـه کلمه کې چې (ګ) په کې وي، (ع) او دا نهه نـور تـوري نـه شـي راتلای، نو ځکه د (ا) پر ځای په (ع) د الینګار لیکـل تېروتنـه ده، دا قاعده له (افغانستان) پرته چې (ف) په کې راځـي او هغـه هـم

(۱) پښتو ګرېښود، محمدسرور وکیلي، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۸۷ ل کال، د مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاً د اوږدو تعاملاتو نتیجه ده د (افغان) کلمې اوسنۍ بڼې تر ډېرو پړاوونو وروسته دا حالت غوره کړی، نور نو په پښتو کلمو کې دا توري نه شي راتللای، نو ځکه باید پښتو کلمې په خپله پښتو بڼه ولیکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

په پښتو کې د سربلونو او اوستر بلونو سم استعمال

په پښتو لیکنې برخه کې یوه ستونزه همدا دسربلونو او اوستربلونو ناسمه کارونه ده. سره له دې چې د لیکدودو له مخې، سربلونه او اوستربلونه لکه څنګه چې دي همغسې لیکل کېږي، خو د کارونې سم ځایونه یې له ځینو کسانو څخه غلطېږي او یو د بل پر ځای یې کاروي. کله چې هر سربل له خپل اوستربل سره را نه شي او یا هم د یوه سربل پر ځای بل هغه راشي، نو د جملې مانا بدلوي او هغه مقصوده مانا چې باید ور یې کړي، نه ورکوي. مخکې تر دې چې د سربلونو او اوستربلونو پر شننه پیل وکړو ښه به وي چې نوموړي مورفیمونه تعریف کړو.

سربلونه او اوستربلونه: هغه نه ګردانېدوونکي مقید مورفیمونه دي، چې په خپلواکه توګه کومه مانا نه ښندي، بلکې له خپلواکو نامقیدو مورفیمونو سره یو ځای یوه مانا او مفهوم رسوي.

الف- سربلونه(پیشیني) Prepositions:

هغه ادات دي، چې تر یو نوم دمخه راځي او په جمله کې د هغه حالت او دریځ څرګندوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- اوستربلونه (پسيني) Post Positions:

هغه وييکي دي، چې په يوه جمله يا فقره کې تر يوه نوم وروسته راځي.[1] پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د د سربلونو او اوستر بلونو په اړه وايي:

((سربلونه Prepositions او اوستر بلونه Post Positions هغه کوشني ناخپلواک او نااوړېدوني ډېرپېښي (کثير الوقوع) او ډېر کارنده ژبني توکونه يا وييکي Paraticles دي، چې په يوه جمله کې يې د خپلواکو توکونو يا نومونو (صفتونو، ضميرونو او شمېر نومونو) په ملتيا مانا او دنده څرګندېږي، سره له دې چې سربلونه او اوستربلونه د جملې يا په بله وينا، په ناخپلواکو او مرستيالو توکونو کې راځي او مانا او پازه يې د همدغو نومونو يا کړونو او کړولونو په ګاونډيتوب کې څرګندېدی شي، خو دا چې پر دغو آرو يا خپلواکو يو ډول اغېز لري او د هغوی دريځونه اوپېرونه (حالتونه) څرګندوي، نو اداره کوونکي، چلوونکي يا واکمن توکونه هم بلل کېږي.)) [2]

سربلونه او اوستر بلونه که نا سم وکارول شي د جملې مانا ته بدلون ورکوي او نحوي جوړښت يې بدلېږي، دلته به يې څو بېلګې وړاندې کړو. دا ډول تېروتنې ډېرې کېږي، وګورئ دا مثالونه چې د (له) پر ځای يې (د) کارولی دی.

---

(۱) پښتو غږپوهنه او وييپوهنه، پوهنوال محمد صابر خوېشکی، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، ۱۳۸۰ ل کال، ۲۵ مخ.

(۲) پښتو پښويه، پوهاند دوکتور مجارو احمد زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۲ ل کال، ۱۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ناظم ویلي: تل به دې ساتم (د) پردو وطنه!

د ناظم اصلي هدف دلته دا دی، چې خپل وطن (له) پردو څخه وساتي، خو څرنګه چې ده په ناشعوري توګه د (له) پر ځای (د) کارولی نو دلته دا مسره داسې مانا ورکوي، چې ناظم (د) پردو وطن ساتي نه خپل، او دا هغه مانا ده، چې شاعر یا ناظم اصلاً نه ده غوښتې، خو د (د) د ناسمې کارونې له امله د شاعر د زړه مانا معکوسه شوې ده.

یا دا بله بېلګه:

ته خو به (د) زلفو کوڅې جوړې کړې – زه په دې شلېدلي ګرېوان څه وکړم (خاطر)

دلته هم په ناشعوري ډول د (له) پر ځای (د) راوړل شوی ، د شاعر هدف دا دی چې (له زلفو) کوڅې جوړې شي، نه (د زلفو کوڅې)، خو څرنګه چې شاعر (د) سم نه دی کارولی، نو ځکه خو دا بیت هغه مانا اصلاً نه ورکوي، چې شاعر په زړه کې جوړه کړې وه. دا ډول تېروتنې په ادبي متونو کې دومره زیان نه پېښوي، خو په حقوقي ، جزایي او سیاسي متونو کې دا ډول ګرامري تېروتنې د شخص او ټولنې سیاسي ژوند بربادولای شي.

په (په) او (پر) کې هم دا ډول تېروتنې کېږي، (په) اصلاً دفاعلي حالت لپاره راځي، په یوه جمله کې چې شخص یو فاعل وي یا فاعلي حالت ولري او (پر) د مفعولي حالت لپاره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(زه په احمد سیاسي کار کوم.) مانا دا چې احمد مې د سیاسي کار لپاره د یوې وسیلې یا فاعل په توګه ګومارلی، احمد خپله اجرا کوونکی دی، خو دا بله جمله چې:

(زه پر احمد سیاسي کار کوم.) دا مانا ورکوي، چې زه غواړم احمد دسیاسي کار له لارې تشویق کړم، چې له ما سره په سیاسي مبارزه کې راګډ شي، یانې دلته احمد کوم کار نه اجرا کوي، بلکې کار پرې اجرا کېږي.

(زه ځم چې په ډاکټر غابښ وباسم.) یانې دا چې زما غابښ رنځور دی او ډاکټر ته ځم چې غابښ مې وکاږي. خو دا بله جمله: (زه ځم چې پر ډاکټر غابښ وباسم.) دا مانا ورکوي چې زه د ډاکټر غابښ وباسم. یانې دا چې د (په) او (پر) ناسم استعمال د جملې مانا سرچپه کوي.

زموږ په کندهاري لهجه کې د (پر) او (په) کارونه ډېره دقیقه ده، خو په ختیزې او مرکزي لهجې کې دا کارونه دقیقه نه وي، نو که څوک غواړي (په) او (پر) دقیق استعمال کړي، د کندهاري لهجې معیارونه ورته ډېره ګټه رسولای شي.

دغسې د نورو سربلونو او اوستربلونو کارونه هم در واخله. دلته به موږ هر سربل دهغه له خپل اوستربل سره لږ په تفصیل وڅېړو.

۱) په : چې له (کې) اوستربل سره اړوند نوم، تون یا ظرفي حالت څرګندوي، لکه: په (ټولګي کې) له (پورې) اوستربل سره بل ډول تونپېر، یا په بله وینا، یو تړاو او پیوستون ښیي، لکه: په ځان پورې، په تا پورې، ستا په خبرې پورې (به ارتباط ګپ شما)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له " سره" اوستربل سره یو لوښپېر(الي حالت) راښيي، لکه: په بياتي سره، په چړې سره، په وينا سره، په زور سره، په خوښۍ سره. له "پسې" او ستربل سره يو بل راز تونپېر يا پرله پسېوالی څرګندوي، لکه په تاپسې، په سختۍ پسې اساني راځي، په ژمي پسې پسرلی دی، کله کله ترې "سره" اوستربل لوېدی هم شي، لکه: په چاړه، په خوښه که په زور وي، له مظلوم به د ظالم لاس لنډېږي. په تا اړه نه لري (په تا پورې اړه نه لري). په ليکاني ليک کېږې (په ليکاني سره ليک کيږي). مګر(په کور) له (په کور کې) سره يو راز نه دی. ځکه (په کور) له آره (پر کور) دی چې ظرفي نه، بلکې استعلايي مانا ښندي. همدا راز په وخت، په کال، په مازيګر، په بجو ... د پر وخت ، پر کال، پر مازيګر، پر بجو... ناسم، يا نا کره بڼې دي. همدا خبره ده چې موږ (په پښتو ليکل) او (پر پښتو ليکل) سره تو پيروو.

۲) پر : يو باندينی(استعلايي) سربل دی، چې يو اړوند اوستربل" باندې" يې زياتره غورځېږي، لکه: پر مېز باندې يا پر مېز، پر ځمکه باندې يا پر ځمکه، پر زړه باندې يا پر زړه، پر سر باندې يا پر سر، پر زړه يوه څه (او) پر خوله بل څه، پر وخت، پر کور، پر کابل، پر ورځ، پر شپه، پر ماښام، پر لسو بجو، پر ۱۳۵٦ ل کال او داسې نور . " پر مياشت" دومره نه ويل کېږي، بلکې " په مياشت" کې زياتره کره برېښې.

"پر" هم د "په" غوندې زور پای نومونه زياتره پر اوښتي پېر نه اړوي. له کندهارۍ او تاريخي ادبي پښتو پرته نور زياتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګړدودونه "په" او "پر" سره ګډوي او پر یوه وخت دواړه په الي، ارتباطي، استعلايي او پر له پسې (تسلسلي) مانا کاروي. خو په یوه کره لیکنۍ پښتو کې د دغو دواړو سربلونو توپیر اړین دی. یو ژبنی آر هم دا دی، چې دوه توکونه یا دودونه په تاریخي او اېتمولوجیک ډول هېڅکله همانیز او همپازیز نه وي. د همدغه آر په ترڅ کې سپمايي آر هم سمبالېږي. که په ګړنۍ ژبه کې دغه آرونه دومره پر ځای هم نه شي، مګر په لیکنۍ ژبه کې څو اړخیز ګټور نقش لري.

توپیر یا نه ګډون، چار وېش او سپما د نړۍ د هرې ژبې بنسټ جوړوي، په دې توګه په کار دي (په پښتو لیکل) داسې مانا کړو چې یو څه په پښتو ژبه لیکل کېږي، نه په بله ژبه. (پر پښتو لیکل) دا مانا چې د پښتو په اړه کې څه لیکل کېږي، نه د بلې ژبې یا بلې سکالو په اړه. همدارنګه (پر کابل اوسېږم) دا مانا چې د کابل ښار په شاوخوا کې اوسېږم او (په کابل کې اوسېږم) دا چې دننه په کابل یا کابل ښارکې اوسم.

په پارسۍ کې هم د"به" او "بر" توپیر په زاړه ادب او اوسني ایراني ادب او لیکنه کې پوره څرګند دی. همداسې یې په هندي کې هم در واخله. د "پر" بل اوستربل "سربېره" دی چې ناسم ډول یې "برسېره" هم لږو ډېر دود لري. دغه اوستربل هېڅکله نه غورځول کېږي، که نه مانا یې له " باندې" سره ګډېږي او سره یو کېږي.

"پر" چې د وییکنومځري (آداتي ضمیر) "پرې" پر ځای هم کارېږي او په کندهاري ګړدود اړه لري، هم د یادو شویو ژبنیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

آرونو له مخې په ټولیزه لیکنۍ پښتو کې د منـنې وړ نـه برېښـي. همداسې "تر" او "په" هم در واخله چې "ترې" او "پـې" یـا "پـرې" سره ګډول یې ګډوډي پېښوي.

۳) د : یو ډېر پېښی تولي(اضافي یا ملکي) سربل دی، چـې لـه "کره" او "غوندې" پرته نور ساده او آر اوستربلونه نـه لـري، بلکـې بې شمېره بدل، درغلي (کاذب) یا په بله وینـا بېلښتـي، تـرښتي او غونډېز (فقره یي یا عبـارتي اوسـتربلونه ورسـره غـاړه کېـږي. لـه مهالنومونو سره بې له اوستربلونو کړولونه جوړوي، لکه: د شپې، د ورځې، د غرمې... خو تـر ټولـو زیاتـه او بنسـټیزه پـازه یـې د دوو نومونو تر منځ د تول (اضافت) اړیکي ټینګونه ده.

۴) تر : چې د "پر" بډ (مقابل) سربل دی، هغه دا چې " تر" ترهـر څه له مخه د " پر" غوندې د "بانـدې" نـه، چـې د "لانـدې" مانـا ښندي، له دې کبله یې لومړی اوستربل"لاندې" دی چې، هېڅکله غورځېدنه، نه مني، لکه: (تر مېز لاندې) چې "تر مېز" بیا ګرد سـره بله مانا ښنـدي او هغـه تـوني او مهـالي پیوسـتون دی، لکـه: تـر ننګرهاره، تر مازیګره چې اوستربل "پورې" یـې هرومـرو ملتیـا نـه کوي. درېیم اوستربل یې "وروسته" یـا " را وروسـته" کـړول دی، لکه: تر غرمې وروسته یا تر غرمې را وروسته، تـر ځلمـي را وروسـته زما وار دی... له څلورم اوستربل څخه (ځنې- نه) سره پرتلیز جاج نه ښندي، لکه: تر تا څخـه زه ښـه یم، چـې د دغـه اوسـتربل پـه غورځېدو، "ترتا" هم سم راځي. د دې پر ځای چې د نورو ژبو پـه پېښو(سرنی کال د پروسرکال په نسبت ډېـر ورنـدی دی)، ووایـو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سړنی کال تر پروسړکال ډېر ورندی دی) لنډ او کره راځي. "تـر" پر دغه پرتلیز(نسبي یا تدریجي) مانا له "له" سـربل سـره هممـانیزه کېږي. خو دا چې (له- څخه) تر هر څه له مخه وتون پېر (منشایي) حالت څرګندوي، نو یې بیا هم له (تر – څخه) سره ګډول په کـار نه دي، یا لږ تر لږه بېځایـه دي، لکـه: ننګرهاریـان چـې وایـي: د کوره په سارا خوښ یم – د وېشه په تالا. خو دا چې په ګـډه کـره لیکنی پښتو کې دلته د پرتلې مانا موخه (مطلوب) ده. نو (تر کـوره پر سارا خوښ یم – تر وېشه پر تالا) ترې سم برېښي.

دغه راز په شمال ختیزو ګړدودو کې د (په) ، (تر)، (لـه) پـر ځـای هم زیاتره (د) کارېږي چې دا هم له ژبني آر معیار څخه چپ بلل کېږي، لکه: د ځلمـي پسـې، د ننګرهـار پـورې، د مېـز لانـدې، د ننګرهار نه، د ځلمې سره د کندهاره راغلم، د پښتو ټولنې د لغـاتو د څانګې د خوا. ځلمي سره، تا نه یا ستا نه ... کره ډول یې : پـه ځلمې پسې، تر ننګرهـارپورې، تـر مېـز لانـدې، لـه ننګرهـاره، لـه ځلمي سره له کندهاره راغلم ، د پښتو ټولنې د لغاتو د څانګې له خوا، تر تا (څخه) زه ښه یم...

۵) له : چې له (څخه، نه یـا ځـنې) اوسـتربل سـره لـه آره د یـو نوم(وتون پېر) یا منشایي حالت څرګندوي،لکه: لـه سیسـتانه یـا لـه سیستان څخه، یا له سیستان نه او یا لـه سیسـتان ځـنې. پـه دویمـه "نسبتي" مانا یې کارول دومره کره نه برېښي، لکه: پاس چـې ورتـه ګوته ونیول شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"له" له دویم اوستربل "سره" د ملګرتیا (معیت) جاج ښندي، لکه: له ځلمي سره تر هرات پورې ملګری وم او داسې نور. په دغه مانا یې اوستربل (سره) پر (څخه یا څه) اړول له ګډې کره لیکنې پښتو څخه چې برېښي، که څه هم په ځینو ګردودو او د خوشال په وینا کې "څخه" د "سره" پر ځای هم ډېر کارول کېږي. په هره توګه باید (له ځلمي سره) او له (ځلمي څخه) په یوه مانا ونه کارول شي. د " سره" اوستربل غبرګون (تکرار) د سره له " تر څنګه" د " باوجود" مانا ښندي، لکه: " سره له" ناروغۍ لمبا ته ولاړم. یا: " له ناروغۍ" " سره سره" لمبا ته ولاړم " سره له" د تړښتي سربل په توګه له "څخه" او ستربل سره غاړه کېږي او پیل ښووند کړول را منځته کوي،لکه سر له ننه، سر له ماښامه. تونې، لکه سر له همدې څپرکي... درېیم اوستربل یې " وروسته" دی چې مهالي او تونې کړول (قید) ورسره جوړوي او له (تر) سره یې پازه یو کېږي، لکه: له غرمې وروسته کور ته ځم چې البته (تر غرمې وروسته) ترې زیات کره برېښي، په بله وینا (وروسته) د "له" نه ، بلکې د " تر" معیاري اوستربل دی.

څلورم اوستربل یې " راهیسې" دی چې یو مهالنی کړول ورسره جوړوي، لکه: له پروسږ کال راهیسې، له ډېرو کلو راهیسې، له پخوا راهیسې... په دې توګه " راهیسې" د یوه اوستربل په توګه باید په (نوم یا نومغونډ) پورې سیده ونښلول شي او بل کوم زیاتي او ستربل یا بل ژبنی توک ترې له مخه نه شي، په بله وینا: (له ډېرو کلو را په دې خوا) یې همماننیز اندول دی، خو د پارسۍ (از سالها به اینطرف) ټکي پر ټکي اړونه ده او دومره روانې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډون هم نه لري. د "له" پنځم اوستربل " پرته" دی چې د "سره" بډ او مقابل جاج ښندي، دا مانا چې د اړونـد نـو م ملګرتیـا نـه، چې بېلتیا او نشتوالی څرګندوي، لکه: له بللو پر تـه نـا بللـي هـم راغلي وو.

٦) "بـې" : چـې زیـاتره د "نـا" غونـدې یـو سـتاینومیز(صـفتي) مختاړی دی، لکه: بې کوره، خو لږ و ډېـره سـربلي ځانګړتیـا هـم لري او هغه زیـاتره د " لـه" پـه ملګرتیـا او د یـوازیني او سـتربل (څخه، نه یا ځنې) په درلودلو، لکه بې لـه تـا څخـه، بـې لـه هغـه څخه، چې (بې له تا) او (بې له هغه) هم ویـل کېـږي. د منځنـي پېر په شعر کې یې "بېتا" د ردیف په توګه هم کارول شوی دی.

٧) " و" : یو پخوانی سربل دی چې لـه "تـه" اوسـتربل سـره د ورتلـونپېر (مفعـولي حالـت) څرګنـدوي. پخـوانی څـرک یـې پـه لویدیزو (کندهاري) ګړدودو کې پاتې دی او نورو ټولو ګړدودو لـه لاسه ورکړی او د هغه اوستربل "ته" یوستوی کاروي، لکـه: (و) تـا ته وایم، (و) ښوونځي ته ځم...

د منځنۍ دورې شاعرانو هم ډېر کارولی دی او لا کله یـې دویم ځلي تر نوم وروسته هم راوړي او له اوستربل"ته" سره یې بیا هـم پټلیز(جوخت) نښلولی، لکه رحمان بابا چې وایي:

خدای وما وته ښکاره کړ هغه لمر بیا.

ځینو بیا د پارسۍ د "به" غوندې بې اوستربله هـم کـارولی دی، لکه پیر محمد کاکړ چې ویلي دي:

سوز ګداز د محبت وهسې مارا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هره توګه د ویونکو د ډېرښت پـه لاسـوند تـر (و _ تـه)، (تـه) زیات معیاري ارزښت لري.

۸) " لکه" : لکه "د" په برخه کې چې ورتـه نغوتـه وشـوه، پـر دې سربېره چې لـه دغـه تـولي سـربل سـره ډېـر درغلـي اوسـتربلونه رامنځته کوي، د یووستوي سربل په توګه هم له ځانه سـره یـو لـړ بېلابېل ساده وییکي، لکه : غوندې، هومره، هسې... ملګري کوي: (لکه) زمري (غوندې)، (لکه) غر (هومره)، (لکه) ګل (هسې)...([1])

دلته به د پښتو سربلونو او اوستربلونو دواړو لنډیز راوړو:

سربل	اوستربل	مثال
په	کې	زه په کوټه کې یم.
په	سره	په زیار او زحمت سره بری حاصلېږي.
په	پورې	په چا پورې نه خاندم.
په	پسې	په تا پسې نه ځم.
پر	باندې	زه پر څوکۍ باندې ناست یم.
پر	سربېره	پر دې کار سربېره نور کارونه هم لرم.
د	لپاره	د خبرو لپاره وخت نه لرم.
د	غوندې	د مزدور غوندې یې وګټه.
د	کره	د احمد کره نه ځم.
تر	لاندې	ترمیز لاندې پروت دی.

۱ - پښتو پښویه، پوهاند دوکتور مجارو احمد زیار، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۲ ل کال، ۱۳۲- ۱۳٦ پورې مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر	پورې	تر ښوونځي پورې ځم.
تر	وروسته	تر غرمې وروسته راځم.
تر	څخه	تر ځوزه (څخه) ګل ښه دی.
تر	دباندې	تر کوره باندې ووځه.
تر	پرته	تر ځلمي پرته ښه سړی نه شته.
له	سره	له ځلمي سره ځم.
له	څخه(نه)	له احمد څخه(نه) مې کتاب واخیست.
له	وروسته	له غرمې وروسته کور ته ځم.
له	راهیسې	له پرون را هیسې کار لرم.
له	پرته	له احمد پرته محمود هم راغلی و.
بې	څخه	بې اوبو څخه ژوند نه کېږي.
و	ته	و تا ته مې ووې. [1]

(۱) پښتو غږپوهنه او ویپونه، پوهنوال محمد صابر خوښکی، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، ۱۳۸۰ ل کال، ۲۵ او ۲٦ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

په پښتو کې د لیکنښو سمه کارونه او اړتیا

لیکنښې که څه هم خاصې مانا واله کلمې نه دي، خو داسې نښې نښانې دي، چې د یوه متن د عبارت او فقرې په سمه لوستنه رسمونه او د مانا په سم لېږد کې مرسته کولای شي. که لیکنښې نه وي یو متن کېدی شي په سختۍ ولوستل شي او هغه مانا ورڅخه وا نه خیستل شي چې د لیکوال ورڅخه مقصد او هدف وي. لیکنښې د نړۍ په اکثرو ژبو کې تقریباً سره ورته دي، هغه ژبې چې عربي لیکدود تعقیبوي، طبعاً لیکنښې یې یو ډول دي، خو په انګلیسي، روسي او نورو ژبو کې چې لیکدود یې له پښتو لیکدود سره توپیر لري، ځینې لیکنښې یې د هغو معکوسه بڼه خپلوي، خو په دې ژبو کې هم اکثره لیکنښې همدې ته ورته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنښې د انشاء د سمون لپاره ضروري دي، یو ښه انشایي متن همغه دی، چې لیکنښې په کې په دقت سره مراعت شوې وي. موږ به دلته په پښتو کې د کاربدونکو لیکنښو او د هغو د کارونې ځایونو ته نغوته وکړو:

۱- لمن لیک (حاشیه):

کوم وخت چې له یوه اثر څخه عبارت یا مفکوره رانقل کېږي، باید په لمنلیک کې د لیکوال، د کتاب د خپروونکې موسسې ، د چاپ نېټې او د کتاب صفحې ته په ترتیب سره اشاره وشي، لکه دا لاندې مثال:

ګل پاچا الفت، لوړ خیالونه او ژور فکرونه، پښتو ټولنه، ۱۳۳۵، ۲۹ مخ.

که چېرې کتاب په بیبلو ګرافۍ کې معرفي کېږي، تر اصلي نوم تخلص مخکې راوړل کېږي لکه:

الفت، ګل پاچا، لوړ خیالونه او ژورو فکرونه، پښتو ټولنه، ۱۳۳۵، ۲۹ مخ.

کله کله د کتاب د چاپ ځای او نېټه په لیندیو کې نیول کېږي، لکه:

ګل پاچا الفت، لوړ خیالونه او ژور فکرونه (کابل: پښتو ټولنه، ۱۳۳۵) ۲۹ مخ.

که چېرې څېړونکی غواړي له یوې مجلې څخه عبارات راواخلي، نو دمقالې نوم د نقل د نښو تر منځ لیکي. ورپسې د مجلې نوم، د چاپ ځای او نېټې او مخونو ته اشاره کوي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد صدیق روهي، " فولکور څېړنې میتودولوجي" د فولکور او ادب ټولنه، ۱۳۵۲، لومړۍ ګڼه، لومړی کال، ۸ مخ.

۲- شمېرنه:

که چېرې شمېرنه په یوه کرښه کې راځي باید د لیندیو په منځ کې ونیول شي، لکه:

د څېړنې درې مهم ګامونه دادي: (۱) فرضیه، (۲) د موادو را غونډونه، (۳) نتیجه. که چېرې عددونه په نوې کرښه کې راځي، په لاندې توګه لیکل کېږي:

۱- یا په دې ډول: ۱)

۳- شارحه(:):

دا نښه د یوه لغت یا فقرې د شرح کولو لپاره استعمالېږي. کله چې لوستونکی دا نښه ووینې هغه ته دا توقع پیدا کېږي، چې راتلونکی عبارت به له وعدې سره سم پر مطلب باندې نوره رڼا هم اچوي او یا به نور څه ورباندې زیات کړي. دا لاندې نمونې وګورئ:

د انسان د ژوند هدف څرګند دی: سعادت.

د سیاستمدار لپاره دا خواص ډېر دي: درې درجې جرئت او یوه درجه پوهه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خلکو نه په زور احترام مه غواړئ، بلکې خپل ځانونه د احترام وړ وګرځوئ: خلک هغه چا ته احترام کوي چې هغه له نورو توقع نه کوي.

۴- لیندۍ ( ) :

کله چې د یوې جملې په منځ کې معترضه جمله راشي، د لیندیو تر منځ نیول کېږي. که څه هم معترضه جمله د دوو سر چپه واوونو تر منځ هم نیول کېدی شي، مګر لیندۍ په هغه صورت کې راځي، چې معترضه فقره له اصلي جملې سره ډېر توپیر ولري.

په عمومي ډول لیندۍ په دې لاندې ځایونو کې استعمالېږي:

۱- کله چې معترضه فقره د اصلي جملې په منځ کې راشي، لکه دا لاندې نمونې:

زه به سبا (که خدای کول) خوست ته ځم.

د خوشال خان دستارنامه د پلوتارک او کوینټلیان (چې دوی دواړه د ښوونې او روزنې په برخه کې ډېرې مهمې نظریې لري) له اثارو سره د مقایسې وړ ده.

۲- هغه رقمونه او ابجد توري چې د وېش د ښودلو لپاره راځي د لیندیو تر منځ نیول کېږي، لکه:

د اسلام پنځه بناوې دا دي: (۱) کلمه، (۲) لمونځ، (۳) روژه، (۴) زکواة، (۵) حج.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- په قانوني او تجارتي پاڼو کې د پیسو مقدار لومړی په تورو او ورپسې د لیندیو تر منځ پـه رقمونـو لیکـل کېـږي، لکه:

د دې تړون له مخې به د نوموړي کور میاشتنۍ کرایه یو زر او دوه سوه پنځه ویشت(۱۲۲۵) افغانۍ وي.

۴- پوښتننښې یا د ندا علامې چـې د شـک یـا طنـز او کترې په توګه استعمالېږي باید د لینـدیو تـر مـنځ ولیکـل شي، لکه:

په ازاده نړۍ (؟)کې ازاد مطبوعات (!) د محرومې طبقې په ګټه (؟)کار کوي.

۵- ویر ګول(/):

ویر ګول لفظ د لاتیني له (ویرګوله) څخـه اخیسـتل شـوی دی، چې په اصل کې واړه میل یا سیخ ته ویل کېږي. د ویر ګـول نښـه چې دلته د دوو لیندیو تر منځ ښودل کېږي (/) په انګلیسي کې د (بار) په نامه هم یادېږي. زموږ زیات شمېر لیکوال سرچپه واو (،) ته ویرګول وایـي، مګـر د انګلیسـي قاموسـونه او د لیکوالـۍ پـه اړه کتابونه ویر ګول او سرچپه واو(کامه) دوی بېلې نښې ګڼي.

۱- معمولاً د (او / یا) تر منځ د ویرګول نښه ایښـودل کېـږي، کـه موږ دا لاندې جملې ولولو:

(هلکان او / یا نجونې د والیبال ننـداره کـوي) مانـا دا ده چـې هلکان او نجونې، یا هلکان یا نجونې د والیبال ننداره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ویرګول د نېټې د لیکلو لپاره هم استعمالېږي. مثلاً د دې پر ځای چې د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ شپږویشتمه نېټه ولیکو، کولای شو د اسانتیا لپاره ویرګول استعمال کړو او داسې یې ولیکو: ۲٦/۴/۱۳۵۲

۳- کله کله د یوه بیت د مسریو تر منځ فاصله نه پرېښودل کېږي پر ځای یې د ویر ګول نښه استعمالوي، لکه د خوشال خان ختک دا بیت:

درست پښتون له کندهاره تر اټکه/ سره یو د ننګ په کار پټ او اشکار

٦- کامه (سرچپه واو) (،):

په اکثرو لوېدیزو هېوادونو کې کامه د (و) په بڼه لیکل کېږي مګر په پښتو او دري کې د دې لپاره چې (واو) ونه لوستل شي سرچپه یې لیکي، د تنقیط په نښو کې کامه ډېره زیاته استعمالېږي او په مختلفو ځایونو کې ترې کال اخیستل کېږي:

۱- د بېلولو لپاره:

الف) اوږدې جملې چې له څو ساده جملو څخه جوړې شوې وي د کامې په واسطه بېلېږي، لکه دا لاندې مثالونه:

توریالي زما لیک ته لا تر اوسه ځواب نه دی ورکړی، دا ګومان مې نه شي چې تر دې وروسته به ځواب ورکړي.

ده زیار وایست چې سنګ له ځانه سره ملګری کړي، مګر سنګ هېڅکله دا نه شوه منلای چې بې سببه د چا دښمنۍ ته ملا وتړي.

ب) یوه مقدماتي فقره له اصلي جملې نه جلا کوي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ترون پر اساس، غړي هېوادونه تعهد کوي چې په ښوونه او روزنه کې به له تبعیض نه کار نه اخلي.

تر ډوډۍ خوړلو او لاس مینځلو وروسته دوی سینما ته ولاړل.

ج) معترضه جمله یا فقره د دوو کامو ترمنځ نیول کېږي.

زه به د خالي په ورځ، که خیر وي، تاسې کره درشم.

پښتو ټولنه باید د پښتو لیکدود د یووالي لپاره چې په حقیقت کې د دې ټولنې د تاسیس یو عمده هدف دی، اوچت ګامونه واخلي.

د) د یو لړ مختلفو کلمو د جلا کولو لپاره، لکه:

ده خپل کتابونه، قلمونه، بکس او نور تدریسي لوازم له ځان سره واخیستل.

ه) ددې لپاره چې جمله یا شعر غلط ونه لوستل شي، لکه دا لاندې مثالونه:

ما، ماما ته یو کتاب راوړ.

ماما، ما ته یو کتاب راوړ.

د رحمان بابا دا لاندې بیت وګورئ چې لومړی شکل یې سم او دویم شکل یې ناسم دی:

ډېر عزیز دي موم د لان تر سنګدلانو
ته یو څاڅکی شه د اوښکو، ګوهر مه شه
ډېر عزیز دي موم دلان تر سنګدلانو
ته یو څاڅکی شه، د اوښکو ګوهر مه شه

و) د زرګونو او ملیونونو د بېلولو لپاره، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومـوړي شـرکت پـه تېـر کـال کـې پنځـه دېـرش ملیونـه (۳۵،۰۰۰،۰۰۰) افغانۍ خالصه ګټه کړې ده. د ده میاشـتنی معـاش ۴٦۲، ۵ افغانۍ دی.

یادونه: د ټلېفون نومره، د کوڅې نومره او تاریخي کلونـه کامـه نه غواړي.

۲- د ترلو او بندولو لپاره:

الف) په معترضه فقرو او الفاظو پسې باید کامه راوړل شـي، لکـه: زما په عقیده، که ته موافقه کوې یا یې نه کوې، له همینګوی سره په داستان لیکلو کې څوک سیالي نه شي کولای.

ب) تر منادي وروسته کامه راځي، لکه: زلمیه، اجازه ده چې لـه تا نه یوه پوښتنه وکړم.

۳- د حذف شوي عبارت په ځای کې:

په دې کوټه کې څلور تنه کېني، په هغه بله کې پنځه تنه.

۷- ټکی(.):

په لیکنه کې ټکی او کامه تر ټولو زیات استعمالېږي.

د ټکي د استعمال ځایونه په لاندې ډول دي:

۱- د بیانیه جملې په پای کې:

بریالی کور ته ولاړ.

لمر راوخوت.

۲- د نامخامخ پوښتنې په پای کې:

ده له مانه پوښتنه وکړه چې څه وخت به وزګار شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: په پښتو کې د مخامخ او نامخامخ پوښتنې تـرمنځ څـوک توپیر نه کوي او ډېر ځله د نا سم پوهاوي سبب ګرځـي. پورتنـۍ جمله د نالوستو (بې تعلیمه) پښتنو په نظر داسې ده:

ده له ما نه پوښتنه وکړه: " څه وخت به وزګار شم".

۳- د مؤدبانه غوښتنې یا د یوه ملایم امر په پای کې:

په یوه مناسب وخت کې دفتر ته راشه او لـه ماسـره پـه دې اړه خبرې وکړه.

خپل کار ته توجه وکړه او احتیاط له لاسه مه ورکوه.

مهرباني وکړه دغه فورمه ډکه کړه او بېرته یې راولېږه.

۴- د لنډیز او اختصار لپاره:

د م.م.م. سرمنشي وویل چې باید په منځني ختیځ کـې دایمـي سوله منځته راشي.

یادونه: م.م.م. د ملګرو ملتو د مؤسسې مخفف شکل دی.

۸- پوښتنه (؟) :

پوښتنه په لاندې ځایونو کې راځي:

۱) د مخامخ پوښتنې په پای کې:

ستاسو نوم څه دی؟

ته څه وخت هرات ته ځې؟

۲) د شک او تردید لپاره:

دی له خپلو همکارانو سره همدردي (؟) لري.

۳) د ټوکو او مسخرو لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- سیمیکولن یا ممیزه: (؛)

د ممیزې استعمال یو څه دقت غواړي. آسانه لار دا ده چې ووایو په اکثرو هغو ځایونو کې چې ټکي راځي ممیزه هم استعمالېدی شي. که چېرې دوی جملې چې تقریباً یو له بلې سره مساوي وزن او اهمیت ولري، څنګ په څنګ راشي د هغو ترمنځ ممیزه استعمالولای شو، لکه دا لاندې مثالونه:

موږ دوی ته دلیلونه وویل؛ خو دوی له موږ سره ملګرتیا ونه کړه او خبره یې راسره ونه منله.

په تېر کال کې حکومت د قاچاق مخه ونیوله؛ بډې خورو ته یې سزا ورکړه؛ اختلاس کوونکي یې محاکمه کړل؛ او د اجتماعي عدالت د تامینولو په برخه کې یې په هر اړخیزو اقداماتو لاس پورې کړ.

۱۰- درې ټکي (...):

درې ټکي په دې لاندې ځایونو کې راځي:

۱) په ارادي توګه دځینو الفاظو حذفول.

بشپړه جمله: ځینې خبرې باید واورېدل شي، ځینې خبرې باید په یاد کې وساتل شي او ځینې خبرې باید ښې تحلیل شي او فکر ورباندې وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حذف شوې بڼه: ځینې خبرې باید واورېدل شي، ځینې ... باید په یاد کې وساتل شي او ځینې ... باید ښې تحلیل شي او فکر وربانديې وشي.

۲) د داسې نورو پرځای:

زه ډېر ملګري لرم: زمرک، بریالی، سنګ، غمی ... پښتو، دري، سنسکرېټ، انګلیسي ... آریایي ژبې دي.

۳) د نیمګړې جملې په پای کې:

د غونډې په لمن کې، د چینې ترڅنګه، د ونې تر سیوري لاندې ... زمری او غوټۍ څنګ په څنګ کښېناستل د راز و نیاز خبرې یې شروع کړې...

۴) د تاکید لپاره د وړو جملو بېلول:

دا کار نن وکړه ... معطلي مه کوه... سبا به پښېمانه شې.

۵) کله چې د بل چا قول رانقلوو، حذف شوي عبارتونه د درو ټکو په واسطه ښودل کېږي. که حذف شوی عبارت د جملې په پای کې راغلی وي او جمله وربانديې ختمه شوې وي څلور ټکي ایښودل کېږي، درې یې د حذف شوي عبارت پر ځای او یو ټکی د جملې د پای لپاره.

۱۱- نقلنښه (( )) :

نقلنښه په لاندې ځایونو کې استعمالېږي:

۱) د یو چا د خبرو نقلولو لپاره:

سنګ وویل: " موږ په جنګ هم پوهېږو او سوله مو هم زده ده."

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: که د نقلنښو ترمنځ نقلنښې راشي هغه د مفردو نښو په بڼه لیکل کېږي، لکه:

زمرک وویل: " زه د انتون دا خبره نه هېروم چې وایي: زړه ورتوب، بیا هم زړه ورتوب، همېشه زړه ورتوب."

۲) که له یوه اثر نه څو پراګرافه رانقلېږي باید د هر پراګراف په سر کې نقلنښې راشي، لکه:

" په عراق کې عربي ویونکي پنځه ملیونه شپږ سوه پنځوس زره تنه دي".

" په ترکیه، ایران او افغانستان کې عربي ویونکي اته سوه دري دېرش زره تنه دي".

" په عربي متحد جمهوریت کې عربي ویونکي شپږ ویشت ملیونه اووه سوه پنځه دېرش زره تنه دي".

۳) د ویاند (نطاق) د تغییر په حال کې:

په کیسو او ډرامو کې چې د خبرو نوبت بدلېږي، نو د نوي ویاند خبرې معمولاً په نوې کرښه کې راځي او د نقل نښو ترمنځ نیول کېږي:

" خان میره، ما ګومان کاوه چې ته به څومره غیرتي سړی یې، مګر خبر نه وم چې ته ګیدړ وختې ... د خپل لاس ټوپک مې درکړ چې ته به حیدر مړ کړې ... ".

" خان صاحب، له ځان سره به فکر وکړم. دلته خو زه څوک نه لرم چې مشوره او مصلحت ورسره وکړم".

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) کله لیکوال ځانته خاصه اصطلاح وضع کوي، چې په محیط کې عمومیت نه لري، لکه: دی " ګیډیالوجسټ" دی له خپلې ګیډې لغتونه وضع کوي.

۵) د تاکید او توجه جلبولو لپاره:

"حق" ورکول کېږي نه، اخیستل کېږي.

٦) د مقالو عنوانونه:

په کابل مجله کې مې د " کنفرمیزم" په اړه مقاله ډېره خوښه شوه.

۷) د تمسخر لپاره ځینې اصطلاحات دنقل د کرښو ترمنځ لیکل کېږي.

۱۲- فاصله (-) :

د فاصلې نښه په لاندې ځایونو کې راځي:

۱) د لنډیز لپاره: کله چې څو فقرې یومطلب توضیح کوي او لیکونکي وغواړي چې لنډیز یې په وروستۍ فقره کې ذکر کړي فاصله استعمالوي، لکه:

ملي یووالی، د خلکو سوکالي، اجتماعي عدالت، اقتصادي پرمختګ – دا ټول زموږ د نظام اساسي هدفونه دي.

۲) د بس کولو او سرته رسولو لپاره: د دې نښې په واسطه لیکونکی خبره پرېکوي. دغه ډول استعمال اکثره په محاوره کې ډېر راځي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنګ ته قار ورغی او ورته ویې ویل؛ " ته اصلاً په خبره ځـان نـه پوهوې. ما درته ویلي وو-".

۳) دمداخلې لپاره: کله چې د یوه مطلب په منځ کې نوی فکـر راپیدا شي او پخوانی مطلب اخلال کړي، لکه: کوم وخـت چـې زه په کندهار کې وم – دا خبره مې مخکې درته کړې ده.

۴) د معرفۍ لپاره:

کوم شی چې زما په ذهن کې یـې توپـان راپورتـه کـړی دی – هغه عشق دی.

۵) د معترضه جملې لپاره:

که سنګ دې ولیـده – کـوښښ وکـړه چـې ویـې ویـنې – ماتـه ټلیفوني خبر راکړه.

۱۳- ستوری (*):

د ستوري نښه اوس ډېـره نـه اسـتعمالېږي. پخـوا بـه سـتوری د حذف شوي عبارت پر ځای او د لمنلیک لپاره استعمالېده. اوس د حذف شوي عبارت پر ځای درې ټکي راځي او د لمنلیک لپاره د کلمې پر سر رقمونه لیکل کېږي.

سـتوری اوس هـم د تبصـرې او د توجـه د جلبولـو لپـاره استعمالېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- غږ نښه (!):

د غږ (ندا) نښه د هیجان، حیرانتیا، تاکید او امر لپاره راځي. چې یو قوي دلیل موجود نه وي، باید د دې نښې له استعمال نه ځان وژغورو. غږ نښه په لاندې ځایونو کې استعمالېږي:

۱) د تعجب، تاکید او هیجان د څرګندولو لپاره:

سنګ په رښتیا له خپلې وظیفې نه استعفا وکړه! څومره بې سنجشه کار!

ډاکټر وویل؛ " ته څومره خوشبخته یې! ستا او د مرګ ترمنځ فاصله ډېره کمه وه!".

۲) د امر او کلکې غوښتنې په حال کې:

ډېر ژر حرکت وکړه!

لطفاً زما په شخصي چارو کې مداخله مه کوه!

۳) د طنز او کترې لپاره: دلته ندا نښه د نقل د نښو ترمنځ نیول کېږي چې مثالونه یې پخوا راغلل.

۱۵ - لویې لیندۍ [ ] :

په ځینو وختو کې لویې لیندۍ تر معمولي لیندیو مخکې راځي. کله کله لویې لیندۍ د نقلنښو ترمنځ د لیکونکي د تبصرې لپاره راوړل کېږي، لکه:

برتراندرسل وایي: " دا چې فزیک په علت پسې نه ګرځي دلیل یې دا دی چې علت وجود نه لري. [دا د رسل شخصي نظریه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ټول فیلسوفان د دغـه نظـر ملاتـړ نـه کـوي.] زمـا پـه عقیـده علت..."(۱)

۱٦- د ندایې او سوالیې مرکب شکل (!؟):

کله کله ځینې لیکوال د ندایې او سوالیې علامې دواړه څنګ په څنګ د یوې جملې په پای کې راوړي، خو شرط په کې دا دی چې ندائیه به لومړی او سـوالیه بـه ورپسې وي. پـه دې کـې د لیکوال هـدف دا وي چـې د هغـې پـه واسـطه لـه یـوې خـوا د لوستونکي توجه جلبوي او له بلې خوا یې په کې پوښتنـه غـرض وي. په لنډه وینا ویلای شو چې د یوې ډېرې مهمې پـوښتنې پـه پای کې د ندایې او سوالیې مرکب شکل راځي، لکه:

ته نه یې خبر چې د افغان انګلیس په یوې جګړه کې له پنځلس زره انګرېزي پوځ نه یوازې ډاکټر برایډن مړ ژواندی خلاص شو!؟

یا: ته نه پوهېږې د افغانسـتان د خلکـو ملـي پـاڅونونو د نـړۍ ستړې امپراتورۍ ړنګې کړي دي!؟

۱۷- درې ستوري (***) :

دغه نښه معمولاً د ډرام یا داستان په یوه پرده یا برخه کې چـې څو مفکورې په جلا جلا پراګرافونو کې څېړل کېږي، نـو د هـرې مفکورې تر پای ته رسېدو وروسته پـه یـو خـالي ځـای کـې درې ستوري (***) ایښودل کېږي.

---

(۱) کاندید اکاډمېسین محمد صدیق روهي، د څېړنې لارښود، د افغانستان د سیمه ییزو مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۵ ل کال، (۷۹ – ۸۹) مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- وروځو ته ورته نښه({):

دغه نښه په پښتو او دري کې د ({) او په انګريزي او لاتيني کې په ({) بڼه راځي. په عمومي توګه هغه وخت استعمالېږي، چې دېوې کلمې په مقابل کې څو کلمې راشي، لکه:

انسان { پوه / ناپوه / کمزوری

۱۹- غشي (⇄):

دغه نښه په عام ډول د مفهوم د لوري او طرف څرګندونه يا ښودنه کوي. په ليکنو کې معمولاً د دوو مقصدونو لپاره استعمالېږي:

۱- کله چې ليکونکی په توضيحي او تشرېحي لمنليک (حاشيه) کې کومه توضېح يا تشرېح ليکي او په هماغه مخ کې يې ليکنه ځای نه شي، لازماً بايد تر هغه وروسته مخ ته نقل شي نو د راغلې توضېح په اخرنۍ برخه کې د (⟵) غشي په راوړلو سره لوستونکي ته ښودنه کوي، چې نوره توضېح په راتلونکي مخ کې ولولي. په راتلونکي مخ کې تر توضېح ليکلو دمخه بيا هم (⟶) غشي نښه ايښودل کېږي چې لوستونکي ته وښيي دا توضيح له مخکني مخ څخه دلته راغلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د یوې ترکیبي کلمې د تجزیې او یا د څو جزونو د ترکیب ښودنې لپاره راځي، لکه: دوست + ي ←—— دوستي یا پوهن + تون ←—— پوهنتون.[1]

(۱) سید محي الدین هاشمي، دلیکوالۍ فن، ۱۳۸۳ ل کال،(۴۳- ۴۵) مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ یادونه

د یوې ژبې لیکنی سمون د یـوې ورځـې کـار نـه دی، دا یـوه اوږده مرحله او پروسه غواړي او د زمانې له تجربې څخه تېرېږي. پښتو لیکدود هم تراوسه پورې د زمانې د ازمون څـو پړاوونـه تېـر کړي. له نېکه مرغه په هر پړاو کې پـه پښتـو لیکـدود کـې سـمون راغلی، خو لا هم د یو داسې بشپړ پښتو لیکدود لپاره چې د پښتـو ژبې ټولې لیکنۍ اړتیاوې لرې کړي، لاره پاتې ده.

ما د (پښتو لیکني سمون) د لیکلو کار ځکـه پیـل کـړ چـې زه د خپل شلکلن فرهنګي کار په بهیر کې له یو لړ داسې لیکنیو ستونزو او توپیرونو سره مخامخ وم، چې باید حل لاره مو ورته پیدا کـړې وای. هغه څوک چې د چاپي رسنیو چارې، په تېـره بیـا ایـډېـټ (سمون) پرمخ بیایي، هغه ته پته لګي چې لیکـدودیزه ګـډوډي د چاپي رسنیو کار ته څومره زیان رسوي او چارې څومره سختوي. زما په څېر به نور په لسګونو پښتانه لیکوال لـه ورتـه سـتونزو سـره مخامخ شوي وي. د دې لپاره چې د دې ستونزو د حل لپاره مـو د کار یوه لړۍ پیل کړې وي او په دې بهیر کـې مـو خپلـه ونـډه اخیستې وي، د دې اثر پر لیکلو مې پیل وکړ. دا اثر داسې نه دی چې د پښتو لیکدود او یا هـم لیکنـۍ بـرخې ټـولې سـتونزې دې اوارې کړای شي، بلکې که د سلګونو ستونزو لـه جملـې څخـه د څو ستونزو د حل لپاره مرستندوی شي بیا به هم زما لپاره یـو ښـه زېړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه هیله لرم د پښتو لیکني سمون یو غورځنګ پیل شـي او ټـول لیکوال په دې غورځنګ کې برخه واخلي، هر هغه لیکـوال چـې له کومې لیکنې ستونزې، تېروتنې او یا هم توپیر سره مخامخېږي، هغه دې د لیکنو او رسنیو لـه لارې نـورو ژبپوهـانو سـره مطـرح کړي. دا کار به د دې سبب شي، چې زموږ ټولې لیکنې ستونزې د وخت په تېرېدو سره یوه پـه بلـې پسـې حـل او داسـې وخـت راشي، چې زموږ نورو نسلونو او یا هم هغه چاته چې پښتو ژبه زده کوي، په لیکنې برخـه کـې ټـولې ستونزې اوارې شـي. لیـک او لیکنی سمون د یو تن او یـوه ژبپـوه کـار نـه دی، بلکـې دا یـوه اوږده پروسه ده او ډېر کار غواړي، خو زموږ لیکنـی سـمون بایـد دومره سست هم پرمخ لاړ نه شي، چې زړې ستونزې مو لا غوڅې کړې نه وي نورې نوې پرې را دبره شـي. یـو ځـل بیـا لـه ټولـو پوهانو او لیکوالو څخه هیله کوم چې په پښتو لیکني سـمون کـې پوره پوره ونډه واخلي؛ زموږ لیکنی سمون زموږ ژبنی سمون دی او زموږ ژبنی سمون بیا زموږ له ټولنیز سمون سره مسـتقیمه اړیکـه لري.

په هېواد کې دهر ډول مثبت سمون په هیله
پوهنمل محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

۱- اڅکزی، اودل سمد، پښتو ژبه او لیک دود ، کوټه ۱۹۵٦ م کال.

۲ - پنزل، هربرت ، د پښتو ګرامر، د محمد رحیم الهام ژباړه، ۱۳۴۰ل کال، دولتي مطبعه.

۳- خټک، خوشال خان، دستار نامه، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۵ کال چاپ.

۴- خوېشکی، محمد صابر، پښتو غږ پوهنه او وییپوهنه، ۱۳۸۰ل کال.

۵- رښتین، صدیق الله، پښتو ګرامر (ژب ښودنه)، خاور خپرندویه ټولنه.

٦ - روهي، محمد صدیق، د څېړنې لارښود، د افغانستان د سیمه ییزو مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۵ ل کال.

۷ - زیار، مجارو احمد، پښتو سیندګی- نویزونه، د ساپي پښتو څېړنو او پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۷۸ ل کال.

۸- زیار ، مجارو احمد، پښتو لیکلار ، ننګرهار پوهنتون، ۱۳٦۰ ل کال.

۹- زیار ، مجارو احمد، پښتو پښویه، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۲ ل کال.

۱۰- زیار، مجاوراحمد، لیکلارښود، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸٦ل کال.

۱۱- شاکر، پوهندوی نوراحمد، ژبنۍ څېړنې، ۱۳۵۰ل کل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- صلاحي، محمد نبـي، د کوشـاني دورې د ژبيـو څېړنـه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، کابل، ۱۳۸٦ل کال.

۱۳– لودين، دولت محمد، لغت پوهنه، پښتو ټولنه، کابـل ۱۳۵۵ ل کال.

۱۴- هاشمي، سيد محي الدين، دليکوالۍ فن، ۱۳۸۳ ل کال.

۱۵- هلالي، څېړنـوال عبـدالحکيم، د پښـتو ژبـې د فـونيميکې الفبې لارښود، پښتو ټولنه، ۱۳۵۵ل کال.

۱٦- وزيری، بخت مير، غږ پوهنه او وييپوهنه، کابل پوهنتـون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د نا پښتو څانګو لپاره، ۱۳۸۴ ل کال.

۱۷ - وکيلي، محمدسرور، پښتو ګړښود، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز، پېښور، ۱۳۸۷ ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Pashto Text Correction

Written By:

M. Ismael Yoon

ISBN 978-9936-500-29-7

د خپرونو لړ: (۳۰)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library